

DIREKTORATET FOR
NATURFORVALTNING

Faggrunnlag for kystlynghei

- med sikte på utvelging til utvalgt naturtype

Faggrunnlag for trua arter og naturtyper i Norge

Forord

Verden opplever i dag et stadig raskere tap av biologisk mangfold. Det er en utbredt oppfatning at det globale tapet av biologisk mangfold i dag er så omfattende at det etter hvert vil undergrave muligheten for en bærekraftig utvikling. Den viktigste årsaken til tap av arter og bestander antas å være endringer i naturtyper og leveområder for planter og dyr som følge av inngrep, arealbruk og arealbruksendringer. Av 80 naturtyper som er vurdert i Norsk rødliste for naturtyper 2011, er halvparten regnet som truede i dag.

Norge har som mål å stanse tap av naturmangfold, jf. St.meld. nr. 26 (2006-2007) *Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand*. I den politiske plattformen for regjeringen (Soria Moria II) heter det at regjeringen skal bruke naturmangfoldloven aktivt for å redusere antall truede arter på gjeldene rødliste og sikre at de mest truede naturtyper får status som utvalgte naturtyper etter naturmangfoldloven. I Prop. S. nr. 1 (2011-2012) for Miljøverndepartementet framgår det at det er et nasjonalt mål at de mest truede naturtypene skal ha status som utvalgte naturtyper.

På oppdrag fra Miljøverndepartementet utarbeider Direktoratet for naturforvaltning (DN) faggrunnlag for arter og naturtyper. Arter og naturtyper er valgt ut med sikte på å fremme forslag til prioriterte arter og utvalgte naturtyper etter naturmangfoldloven.

DN har ferdigstilt faggrunnlaget, med Akse Østebrøt, Lise Hatten og Dordi Kjersti Mogstad som saksbehandlere. DN er tillagt det overordnede koordineringsansvaret for handlingsplanen. De 10 fylkene som omfattes av planen er tillagt hovedansvaret for å følge den opp i sitt fylke. Samarbeid mellom landbruks- og miljøvernsektoren er sentralt i planen.

Som et resultat av den internasjonale lyngheikonferansen i regi av European Heathland Network 2007 ble arbeidet med å etablere kunnskapsstatus som grunnlag for økt innsats for kystlyngheiene startet. Rapportering ble initiert av direktør Janne Sollie i DN. Rapporten «*Kystlyngheiene i Norge – kunnskapsstatus og beskrivelse av 23 referanseområder*» er utarbeidet av Peter Emil Kalland (Universitetet i Bergen) og Mons Kvamme (Lyngheisenteret), og er i sin helhet lagt ved faggrunnlaget for kystlynghei (se vedlegg 2). Her omtales kystlyngheiene i Norge i et internasjonalt, europeisk og norsk perspektiv og det gis en regional vurdering av kystlyngheiene samt omtale og forslag til 23 referanseområder i Norge.

Yngve Svarte

Direktør Avdeling for artsforvaltning

Innhold

1. Del 1: Kystlynghei – naturfaglig utredning.....	11
1.1. Hva kystlynghei er	11
1.1.1. Semi-naturlig naturtype, kulturlandskap	11
1.1.2. Plantelivet.....	13
1.1.3. Dyrelivet.....	16
1.1.4. Økosystemtjenester	20
1.2. Utbredelse og status	21
1.2.1. Utbredelse i Norge og Europa.....	21
1.2.2. Status på Norsk rødliste for naturtyper 2011	21
1.2.3. Oversikt over kartleggingsprosjekter og forvaltningsregimer	21
1.2.4. Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap	22
1.2.5. Nasjonalt program for kartlegging og overvåking og kommunal kartlegging.....	22
1.2.6. Kystlynghei i verneområder og verdensarv	24
1.2.7. ”Utvalgte kulturlandskap i jordbruket”	25
1.2.8. Nasjonalt miljøprogram, regionalt miljøprogram (RMP) og spesielle miljøtiltak (SMIL) i jordbruket.....	26
1.2.9. Sammenstilling av naturtypedata i naturbase.....	28
1.3. Oversikt over trusler.....	35
1.3.1. Gjengroing, opphørt bruk.....	35
1.3.2. Nydyrking og gjødsling.....	35
1.3.3. Skogplanting og spredning av fremmede arter	36
1.3.4. Tekniske inngrep, vindkraftutbygging	36
2. Del 2: Juridisk, administrativ og økonomisk vurdering.....	38
2.1. Prosess og saksgang	38
2.2. Iverksatte tiltak og eksisterende regelverk og ordninger	39
2.2.1. Iverksatte tiltak.....	39
2.2.2. Roller og ansvarsdeling mellom landbruks- og miljøsektoren.....	39
2.2.3. Økonomiske virkemidler, regionale miljøprogram (RMP) og spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL).....	40
2.3. Naturmangfoldloven.....	42
2.3.1. Alminnelige bestemmelser om bærekraftig bruk	42
2.3.2. Områdevern.....	42
2.3.3. Utvalgte naturtyper.....	43
2.4. Plan- og bygningsloven.....	44

2.5. Landbrukssektorens egne juridiske virkemidler	45
2.5.1 Jordlova	45
2.5.2 DN's vurdering knyttet til jordlova	46
2.5.3. Skogbrukslova.....	47
2.5.4. DN's vurdering knyttet til skogbrukslova	47
2.6. Konklusjon juridiske virkemidler.....	47
2.7. Økonomiske og administrative konsekvenser.....	49
2.7.1. Konsekvenser for kommuner, grunneiere og rettighetshavere.....	49
2.7.2. Konsekvenser for de som får myndighet etter forskriften.....	50
3. Del 3: Handlingsplan.....	52
3.1. Målsetting.....	52
Internasjonale og nasjonale mål	53
3.2. Bruk av kystlyngheier (jf. §§ 4 og 5 i forskriften)	54
3.3. Informasjon	54
3.4. Prioriterte tiltak	54
3.4.1. Målrettet og økt skjøtsel.....	55
3.4.2. Kunnskap og kartlegging	57
3.4.3. Overvåking	58
3.4.4. Samordning av økonomiske virkemidler, samarbeid.....	58
3.5. Organisering	59
3.6. Implementering – flertrinnsrakett.....	60
3.7. Utvelgning av lokaliteter og forslag til 23 referanseområder	60
3.8. Forskning.....	63
3.9. Tids- og kostnadsplan.....	64
3.10. Datalagring og datatilgang	65
Litteratur.....	66

Faggrunnlag - vedlegg 1:	Forslag forskrift om kystlynghei som uvalgt naturtype
Faggrunnlag - vedlegg 2:	Kystlyngheiene i Norge –kunnskapssstatus med beskrivelse av 23 referanseområder. Kalland, P.E. og Kvamme, M. 2013
Faggrunnlag - vedlegg 3:	Verneområder med kystlynghei i Naturbase
Faggrunnlag - vedlegg 4:	Skjøtselsplanmal for kystlynghei
Faggrunnlag - vedlegg 5:	Avtale om skjøtsel – mal/eksempel for kystlynghei

Sammendrag

Med kystlynghei menes heipregete og i hovedsak trebare områder i et oseanisk klima, dominert av dvergbusker, særlig røsslyng (*Calluna vulgaris*), formet gjennom rydding av kratt og skog, og betinget av langvarig hevd med beite, lyngbrenning og stedvis lyngslått.

Kystlyngheienes betydning og forekomst

Lygheilandskapet er blant våre eldste kulturlandskap, 4-5000 år. Det utgjør Vest-Europas kulturlandskap langs Atlanterhavskysten, og strekker seg fra det nordlige Portugal til Lofoten i Nord-Norge. Lyngheiene hadde sin største utbredelse på 1800-tallet. I den sentrale delen av Europa var heiene da blitt overutnyttet, og myndighetene satte inn tiltak for å dyrke dem opp. I dag har moderne jordbruk, opphørt bruk og luftforurensinger ført til at mer enn 80 % av Europas lyngheier er blitt omdannet til åker, eng eller skog.

Lygheilandskapet er både en særpreget naturtype, et produksjonsområde for jordbruket, et viktig friluftsområde og del av vår felles Europeiske kulturarv. Ved å brenne deler av heiene regelmessig la man til rette for nye røsslyngskudd som kunne beites vinterstid. Dette gjorde behovet for å sanke vinterfôr mindre, og man fikk gjødsel fra dyrene til å bruke på åkrene. Dette var et bærende jordbrukssystem på kysten i mange tusen år.

I Norge finner vi verdens nordligste kystlyngheier. De er unike i sin utforming og Norge har et spesielt internasjonalt ansvar for å ivareta dem. Flere rødlistede arter inngår i denne naturtypen.

Kystlyngheiene har allsidig nytteverdi, og leverer en rekke såkalte økosystemtjenester. Naturtypen bidrar med fotosyntese, jordsmonnsdannelse, bestøvning og genetiske ressurser. De er produksjonsarealer for kjøtt, ull, skinn og lynghonning. Lyngheiarealene bidrar med karbonfangst og deponering, og den tradisjonelle ekstensive driftsformen krever få og små innsatsfaktorer (ingen gjødsling eller jordbearbeiding). Hvor mye de tradisjonelle kulturmarkene betyr i klimasammenheng har hittil vært lite fokusert.

Kystlyngheiene er også kulturhistoriske kilder og kilde til rekreasjon og opplevelse, og heier i god hevd reduserer faren for ukontrollerte skogbranner (gjengroende heier med kratt og skog øker brannfaren i kystområdene).

Status i Norge og behov for økt innsats og beskyttelse

Forekomsten av kystlynghei har gått sterkt tilbake i Norge, i hovedsak på grunn av opphørt bruk. Naturtypen regnes blant våre mest truede, på Norsk rødliste for naturtyper (2011) er den i kategori sterkt truet. I de gjenværende arealene med kystlynghei i Norge er gjengroingen hovedtrussel. Planer om vindkraftanlegg og nedbygging, endret arealbruk som nydyrking og gjødsling i jordbruket samt skogplanting på kysten kan stedvis utgjøre ytterligere trusselfaktorer.

Både i landbruks- og naturforvaltningen Det har vært et økende fokus på kulturlandskap og bevissthet om dets betydning for det biologiske mangfoldet i seinere tid. I jordbruket er det for eksempel gjennom de regionale miljøprogrammene (RMP) egne tilskuddsordninger for

skjøtsel av kystlynghei og det synes å være en økende interesse for bruk av ”utegangersau” (gammel norsk sau) og sauekjøttproduksjon.

Gjennom flere forskjellige kartleggingsprosjekter de siste tiårene er forekomster av kystlyngheier kartlagt. I Naturbase er det pr januar 2013 registrert 585 svært viktige (A) og viktige (B) lokaliteter med kystlynghei. I noen områder er verdiene blitt fokusert på og områdene prioritert for kjøtsel. Seks kystlyngheiområder er nå med blant 22 ”Utvalgte kulturlandskap i jordbruket” (2009) i Norge og gis særskilt forvaltning gjennom en egen økonomisk støtteordning. Kystlynghei finnes også i verneområder, selv om det ikke har vært verneformålet, og i et av verdensarvområdene, Vega, der det er igangsatt kjøtsel seinere år.

Når det likevel er behov for økt innsats og beskyttelse for denne naturtypen er det fordi typen har vært, og fortsatt er, i sterk tilbakegang. Mange steder er hevd den dårlig og forekomstene blir fragmentert tross økt fokus på naturtypen. Trusselfaktorene er store og de økonomiske og juridiske virkemidlene i dag er ikke tilstrekkelige og godt nok samordna.

Det er behov for en ytterligere, samlet, helhetlig og målrettet innsats i et nasjonalt og internasjonalt perspektiv for naturtypen og for variasjonen i denne dersom naturtypen og det biologiske mangfoldet knyttet til den skal ivaretas på sikt. I dette ligger også, i tillegg til kjøtsel, behov for beskyttelse mot uheldige fysiske inngrep og arealomdisponeringer.

For å ivareta kystlyngheiene og bidra til bærekraftig bruk av denne truede naturtypen, foreslås den som utvalgt naturtype etter naturmangfoldloven § 52.

Hovedmålet med handlingsplanen er:

- å bidra til å ivareta naturtypen kystlynghei i Norge slik at variasjonen av typer og det biologiske mangfoldet knyttet til dem ivaretas på sikt, sammen med tradisjonskunnskapen om bærekraftig bruk av lyngheiene, i samsvar med forvaltningsmålet i naturmangfoldloven § 4.

Delmål, innen 2017:

- skal alle fylker som har kystlynghei ha slike i aktiv drift/skjøtsel
- skal representativiteten av kystlyngheier i Norge være dekket ved at referanseområder er i drift/skjøttes
- skal det være drift eller aktiv kjøtsel i 1/3 av ”svært viktige” kystlyngheier (A-områder) i Norge, p.t. utgjør det ca 85 områder
- skal det være drift eller aktiv kjøtsel i et utvalg av ”viktige” kystlyngheier (B-områder) i Norge, som supplement til kjøtsel av A-områder for å sikre regional variasjon eller erstatning der kjøtsel av A-områder ikke er mulig
- skal det være drift eller aktiv kjøtsel i et utvalg av verneområder med kystlynghei
- skal kunnskapsnivået og -grunnlaget om kystlyngheier i Norge være økt og forbedret
- skal overvåking være utviklet og igangsatt
- skal det være en samordna forvaltning mellom de mest aktuelle aktører og ulike forvaltningsregimer

Prioriterte tiltak er:

- målrettet og økt skjøtsel i form av beiting, lyngbrenning, restaurering av naturtypen ved rydding av skog og kratt
- utvikling av forvaltningskonsept basert på kunnskapsbaserte skjøtelsesplaner og frivillige avtaler med gårdbrukere/brukere.
- kunnskapsheving og – formidling, kompetansebygging og tilgjengeliggjøring av kunnskap og data, kvalitetssikring og oppdatering av data og videre kartlegging
- utvikling og iverksetting av overvåking
- samordning av de ulike økonomiske virkemidlene i landbruket, som RMP og SMIL, og de i miljøvernsektoren, samt med ”Utvalgte kulturlandskap i jordbruket”, - avklaring av satser for økt skjøtelsesinnsats er viktig i denne sammenhengen

Det søkes samordning med tiltak for eventuelle prioriterte arter med kystlynghei som leveområde, for eksempel klokkesøte (*Gentiana pneumonanthe*) hvor faggrunnlag er under arbeid, og hubro (*Bubo bubo*) hvor handlingsplan er utarbeidet (DN 2009a).

Det skisseres også viktige behov for forvaltningsrettet forsknings- og utredningsarbeid (FoU) knyttet til kunnskap om driftsformer, særlig i Nordland, Rogaland og Agder.

Et annet tiltak er å avklare hvordan de spesielle natur- og kulturverdier, deriblant kystlynghei, i landskapet på Stadlandet bør håndteres ut fra et helhetssyn.

I forvaltningen av kystlynghei er jordbruket en svært sentral aktør. Gårdbrukere er hovedaktører når det gjelder drift og skjøtsel. Forutsetningen for å lykkes med denne første handlingsplanen for naturtypen kystlynghei er derfor avhengig av samarbeid spesielt mellom landbruks - og miljøvernsektoren.

Gjennomføring

Arbeidet med gjennomføring av tiltakene i handlingsplanen legges opp på samme måte som arbeidet med handlingsplan for slåttemark. Gjennom en ”flertrinnsrakett” inkluderes områder gradvis i arbeidet, ved hjelp av frivillige avtaler med gårdbrukere/brukere, skjøtelsesplan og aktiv skjøtsel.

Fylkesmannen er sentral aktør i implementeringen, og har ansvaret for oppfølgingen i sitt fylke gjennom ”Skjøtelsesgruppe for kulturmark”. I tillegg foreslås å bruke ”Nasjonal kulturmarksgruppe”. Rollen til denne vil være å bidra til at planen blir konkret og målrettet fulgt opp.

Utvalgt naturtype i naturmangfoldloven og referanseområder i handlingsplanen

Det foreslås at forskriften om utvalgte naturtyper skal omfatte alle A- og B- lokaliteter registrert i Naturbase, det vil si både de ”svært viktige” (A) og ”viktige» (B) områdene. Pr januar 2013 utgjør dette 585 områder.

Handlingsplanen utdyper hvordan prioritering av områder for skjøtsel skal skje innenfor dette. For å sikre representativitet internasjonalt og nasjonalt velges det blant A- og B-områdene og verneområder med kystlynghei ut et antall referanseområder. Erfaringer med skjøtsel i disse vil gi kunnskap som kan overføres til andre områder. I rapporten «Kystlyngheiene i Norge – kunnskapsstatus og beskrivelse av 23 referanseområder» utarbeidet på oppdrag for DN

foreslås og beskrives 23 slike referanseområder. Rapporten er i sin helhet lagt ved faggrunnlaget for kystlynghei (vedlegg 2).

Kostnad

Kostnader er knyttet til økt skjøtsel, skjøtelsesplaner og tilskudd til selve skjøtselen samt til kunnskapsheving, kvalitetssikring av data, kartlegging, overvåking og samordning.

Handlingsplanen for kystlynghei foreslås å bygge på et samarbeid mellom landbruks- og miljøvernmyndighetene. Kostnadsanslaget i planen omfatter kostnader fra miljøvernmyndighetene på 11 mill kr – 15,6 mill kr årlig i perioden 2013-2017.

Innledning

Kulturlandskapet i Norge og i Europa har vært og er fortsatt i sterk endring. Totalt i Europa regnes de karakteristiske kystlyngheiene som representerer 4-5000 år gamle kulturlandskap å være redusert med 80 %. I Norge er gjengroingen nå svært tydelig og kystlynghei regnes som en sterkt truet naturtype.

Jordbruket har vært, er og vil fortsatt være den sentrale aktøren når det gjelder drift og skjøtsel av kulturlandskap, også kystlyngheiene. Gjennom nasjonalt og regionalt miljøprogram i landbruket gis for eksempel tilskudd til beite for generelt å motvirke den storstilte gjengroingen som pågår, og det er egne mer målrettede ordninger for å ivareta bestemte arealer og verdier, som for eksempel kystlynghei.

Inventeringen av kystlynghei på 1980-tallet, den Nasjonale registreringen av verdifulle kulturlandskap på 1990-tallet, det store antallet av kystlyngheier kartlagt siden 2003 i regi av det Nasjonale programmet for kartlegging og overvåking (Interdep 2003-2010) og i seinere tid prosjektet Utvalgte kulturlandskap i jordbruket, har bidratt til at mange kystlyngheier er blitt prioritert for skjøtsel.

Det har vært et utstrakt samarbeid mellom landbruks- og miljøvernmyndighetene. Fokuset og innsatsen er økt seinere år, men likevel ikke nok til å sikre naturtypen kystlynghei. Det er behov for en ytterligere, samlet, helhetlig og målrettet innsats i et nasjonalt og internasjonalt perspektiv om naturtypen kystlynghei, variasjonen i denne og det biologiske mangfoldet knyttet til den skal ivaretas på sikt.

Hvorfor foreslå kystlynghei som utvalgt naturtype med egen handlingsplan?

Kystlyngheiene hadde sin største utbredelse midt på 1800-tallet. Vi regner at de har utgjort knappe 2 % av Norges landareal (Fremstad 1993). Til sammenligning utgjør dagens dyrka mark et areal på ca. 3,2 % av Norges landareal. Opphørt bruk har ført til at kystlyngheiarealet i dag er betydelig redusert. For ca 10 år siden ble det anslått at ca 10 % av opprinnelig kystlynghei fortsatt var noenlunde intakt (Hjeltnes 1997).

Det er mange grunner til å foreslå kystlynghei som utvalgt naturtype og legge fram forslag til en handlingsplan for den i Norge:

- Kystlynghei er blant de sterkest truede naturtypene i Norge og Europa, - den er blant 40 rødlistede naturtyper i Norge og blant de 15 sterkt truede (EN) (Lindgaard & Henriksen 2011).
- Vi regner at mer enn 80 % totalt er borte i Europa, i Norge er omkring 90 % helt borte eller i sterkt gjengroende faser
- De nordlige lyngheiene i Norge er unike, de er de nordligste lyngheiene i verden og Norge har derfor et spesielt ansvar for å ivareta dem
- Dagens virkemidler for å ivareta naturtypen er ikke tilstrekkelige og de er lite samordna
- Kystlyngheiene inngår i kategorien ”åpent lavland” i Norges første naturindeks. Åpent lavland skårer lavt og dårligst blant ni hovedøkosystemer indeksen vurderer tilstanden i (Nybø 2010)

- Kystlyngheiene er blant våre eldste kulturlandskap, 4-5000 år, og som det knytter seg verdifull tradisjonskunnskap og historie til om overlevelse på kysten,- de er levende kulturminner
- Driftsmetodene er fortsatt levende og brukes av noen eldre gårdbrukere
- Kystlyngheiene er varierte med flere utforminger, - noen er svært artsrike og de er også leveområde for flere rødlistede arter (Kålås et al. 2010)
- De utgjør større områder og har derfor betydning for naturmangfoldet både på landskaps-, økosystem/naturtype-, arts- og genetisk nivå
- Norge har nærmere 1/3 av de europeiske lyngheienes utbredelse i S-N retning, noe er fremdeles i god hevd
- Under EU's habitatdirektiv er de norske kystlyngheiene klassifisert som "svært truet" og Nordisk ministerråd har gitt Norge ansvar for de nordlige kystlyngheiene
- Kystlynghei inngår som naturtype i Emerald Network, et nettverk av viktige områder for biologisk mangfold i Europa som Norge har forpliktet seg til å bidra i (DN 2007a)
- Vi har flere nordgrenser for ulike utforminger av kystlynghei i Norge: for den hyperoseaniske lyngheia med karakterarten purpurlyng (nær truet) i ligger nordgrensen like nord for Stadlandet, for lyngheier på næringsfattig sandig jord ligger den på Lista, mens de sørskandinaviske lyngheiene langs den svenske vestkyst har sin nordgrense på Hvaler i Østfold
- Kystlyngheiene er bærekraftige økosystemer, leverer en rekke økosystemtjenester og er viktige produksjonssystem i et klimaendringsspektiv
- Kystlyngheiene er karakteristiske landskap som er identitetsskapende for befolkningen i denne delen av landet og av stor betydning både for rekreasjon og reiselivet i Norge
- Kystlyngheiene er svært godt egnet for undervisning om samspillet mellom naturen og mennesker
- Kystlyngheiene inneholder arter med lav tålegrense for nitrogen og vil være egnet for overvåking av virkningen på økosystemet av langtransporterte og regionale utslipp av nitrogen

Ambisjonsnivå i lys av utviklingstrender

Nedlegging av bruk er en utvikling som fortsatt preger landbruket i Norge. Dette vil sannsynligvis føre til at mer kystlyngheiareal gror igjen. I lys av klimaendringene og fokus på bærekraftig jordbruk kan imidlertid nettopp kystlyngheiene bli attraktive som beitemark for særlig sau igjen. Behovet for økt matproduksjon i hele verden og fokus på økt selvforsyning i Norge kan og bør bidra til at kystlyngheiene blir sett på som en verdifull ressurs og en naturlig del av jordbruket i framtida.

Jord- og skogbrukspolitikken, klima- og miljøvernpolitikken, og ulike stimuleringsordninger for arealbruk vil ha stor innflytelse på kystlyngheienes skjebne. I dette bildet, mellom ulike interesser og politikk, balanserer handlingsplanen for kystlynghei mellom det å være realistisk og ambisiøs. Den tar inn over seg at det gamle kulturlandskapet og kystlyngheiene er i ei brytningstid, der utviklingen er vanskelig å si noe sikkert om. Den angir et omfang av kystlyngheier som bør skjøttes. Hvilke og hvor mange kystlyngheier man klarer å sikre skjøtsel og drift av på sikt vil være sterkt påvirket av den enkelte gårdbruker og grunneier, så vel som hvilke interesser som vinner fram i samfunnsutviklingen.

*Gammel norsk sau, "villsau" eller "utegangersau" beiter ute på vinteren, på skuddene til den vintergrønne røsslyngen (*Calluna vulgaris*). Foto: Akse Østebrøt.*

1. Del 1: Kystlynghei – naturfaglig utredning

1.1. Hva kystlynghei er

1.1.1. Semi-naturlig naturtype, kulturlandskap

Med kystlynghei menes heipregete og i hovedsak trebare områder i et oseanisk klima, dominert av dvergbusker, særlig røsslyng (*Calluna vulgaris*), formet gjennom rydding av kratt og skog, og betinget av langvarig hevd med beite, lyngbrenning og stedvis lyngslått.

Ovenstående definisjon utgjør forskriftsteksten i forslaget om å inkludere kystlynghei i forskrift om utvalgte naturtyper etter naturmangfoldloven. Definisjonen bygger på beskrivelsen av kystlynghei i Naturtyper i Norge (Halvorsen et al. 2009a), der kystlynghei omtales som åpne, heipregete og trebare områder med dvergbusker, først og fremst røsslyng (*Calluna vulgaris*), formet gjennom rydding av kratt og skog og flere hundre eller tusen års hevd gjennom beite, for det meste helårsbeite, regelmessig lyngbrenning og eventuelt lyngslått.

En omfattende beskrivelse av kystlyngheier i Norge, om tradisjonskunnskap og driftsformer (kystlyngheier som beiteressurs, lyngslått, torvtaking og moldtaking) samt regionale gradienter og vegetasjonstyper er gitt i rapporten «Kystlyngheiene i Norge – kunnskapsstatus og beskrivelse av 23 referanseområder» vedlagt faggrunnlaget (Vedlegg 2). Rapporten er utarbeidet av Peter Emil Kalland (Universitetet i Bergen) og Mons Kvamme (Lyngheisenteret) på oppdrag for DN, knyttet til arbeidet med kystlynghei som utvalgt naturtype.

Kystlynghei er en del av det gamle jordbrukssystemet på kysten. Landskapet bestod av et mindre areal innmark og et stort areal utmark som ble utnyttet til beite. Denne utmarka bestod i hovedsak av kystlynghei og det er de vintergrønne røsslyng-skuddene som utgjør beiteressursen på vinteren. Lyngheilandskapet er et av våre eldste kulturlandskap. Her finner vi også mange kulturminner. I Norge finnes kystlyngheier i alle fall nord til Lofoten. Kunnskapsgrunnlaget er pr i dag ikke godt nok til å si om de også faktisk finnes lenger nord enn dette.

Kystlynghei er kulturmark, en såkalt semi-naturlig naturtype. Det vil si at vegetasjonen er påvirket over lang tid av menneskelig aktivitet og er avhengig av denne. Opphører påvirkningen gror heia igjen. De fleste artene i semi-naturlig vegetasjon forekommer naturlig i regionen, men fordelingen og forekomsten av dem er avhengig av menneskelig påvirkning som hogst, rydding, slått, brenning og beite. Driftsformen har vært tilpasset regionale gradienter i klima og vegetasjonstyper nordover langs kysten. Det er per i dag manglende kunnskap om den tradisjonelle driften av lyngheiene i Nordland og Troms. Mye tyder på at betydningen og omfanget av brenning er mindre i nord enn i sør, og at vinterbeite kan ha vært mindre utbredt. Det vises til Vedlegg 2 for nærmere beskrivelse av kunnskapen om tradisjonell driftsform i lyngheiene i ulike deler av landet.

Sau slippes på øybeite. Foto: Adresseavisen

Naturtypen kystlynghei varierer fra fattige til rike, fra fuktige til tørre typer og fra sør til nord og fra vest til øst. Variasjonen avspeiles i vegetasjonen og naturmangfoldet. Hovedtypene utgjøres av tørrhei, som omfatter de fattige utformingene av røsslyngdominert hei, rikhei, som omfatter gras- urterike heier og fuktige kystlyngheier, som omfatter en rekke vegetasjonsutforminger der flere er beslektet med fastmattemyr. Fremstad (1997) lister opp 19 utforminger av kystlyngheier.

I NiN er naturtypen kystlynghei delt i 6 natursystemstyper eller grunntyper (som dekker de overnevnte typene) (Halvorsen et al. 2008, Halvorsen et al. 2009b):

- Kalkfattig kysthei, kalkfattig kystfukthei,
- Intermediær kysthei, intermediær kystfukthei,
- Kalkkysthei og kalkkystfukthei

Disse kan deles i en rekke undertyper etter flere faktorer og tilstander som er kilde til en stor variasjon, eks. kornstørrelse i marka, solinnstråling, eutrofiering, ferdsel, bruksform, gjengroingstilstand m.v. Det kan være og er glidende overganger til andre naturtyper, både mot beite-slåttemark, åpen grunn naturmark, åpen myr, fjellhei og tundra. Overganger er inngående behandlet i NiN.

Det er først og fremst naturtypen kystlynghei som er spesiell og som har betydning for ivaretagelse av variasjonen av natur. De fleste kystlyngheiene er fattige typer med et lavt artsmangfold. De kalkrike kystlyngheiene er imidlertid artsrike, noen er ekstremrike. De rike og ekstremrike heiene har en mindre utbredelse enn de fattige og de fleste finner vi nordover.

Biomangfold-hotspot i kalkrik kystlynghei. Alstadhaug, Nordland. Foto: Lise Hatten.

1.1.2. Plantelivet

Noen arter forekommer i hovedsak bare i lyngheier, også noen mer sjeldne og rødlistede, men det er få arter som bare er knyttet til lyngheiene. For de rødlistede artene som finnes her er lyngheiene svært viktige.

Artsrikdommen avhenger av mange faktorer, deriblant jordsmonnet, beliggenhet, skjøtselshistorikk og røsslyngens (*Calluna vulgaris*) alder.

Kystlynghei i god hevd består i regelen av en mosaikk av lynghei i ulike stadier, som resultat av at man bare svir deler av heia med jevne mellomrom. Dette gir et godt beitegrunnlag over tid og er sammen med beitingen gunstig for det biologiske mangfoldet. Slik moderat påvirking begunstiger arter knyttet til åpne arealer, som lyskrevende og konkurransesvake arter. Gammel lynghei, der røsslyngen er gammel, er ofte artsfattig, mens lyngheier med yngre lyng inneholder mer urter og gras.

Vi finner flere vanlige arter i lyngheia. Røsslyng er den karakteristiske, men også mange andre lyngarter finnes her; blokkebær (*Vaccinium uliginosum*), blåbær (*Vaccinium myrtillus*), tyttebær (*Vaccinium vitis-idaea*), krekling (*Empetrum nigrum*) og mjølbær (*Arctostaphylos uvaursi*). Av gras- og starrarter finner vi ofte gulaks (*Anthoxanthum odoratum*), engkvein (*Agrostis cappilaris*), smyle (*Avenella flexuosa*), kornstarr (*Carex panicea*) og bråtestarr

(*Carex pilulifera*). Av urter er tepperot (*Potentilla erecta*), skrubbar (*Chamaepericlymenum suecicum*), blåklokke (*Campanula rotundifolia*), legeveronika (*Veronica officinalis*), gullris (*Solidago virgaurea*) og tiriltunge (*Lotus corniculatus*) vanlige (Nilsen 2004).

Eksempel på arter som er mindre vanlige og som finnes i de sørlige kystlyngheiene er klokkesøte (*Gentiana pneumonanthe*) (sårbar), blodstorkenebb (*Geranium sanguineum*), fagerperikum (*Hypericum pulchrum*), kystmaure (*Galium saxatile*), firtann (*Teucrium scorodonia*), sandskjegg (*Corynephorus canescens*), dvergsmyle (*Aira praecox*) og sandkarse (*Teesdalia nudicaulis*). I Rogaland er også solblom (*Arnica montana*) (sårbar) og bustsmyle (*Aristavena setacea*) (sårbar) knyttet til lyngheier (Jordal 2007, med navnsetting, artsgruppeinndeling og rødlistestatus oppdatert jfr Kålås et al. 2010 og Artsdatabankens Artsnavnebase 2013). I fuktheiene i sørvest som huser mye av klokkesøtebestandene synes røsslyng å spille en underordnet rolle. Dette kan bero på nitrogennedfall og trenger en nærmere utredning.

Det utarbeides egne faggrunnlag med handlingsplaner for klokkesøte og solblom.

Arter som er vare for kulde finnes bare i sør og sørvest, for eksempel purpurlyng (*Erica cinerea*) (nær truet) som har nordgrense på Sunnmøre. Mer fuktighetskrevende arter og fjellararter øker i forekomst nordover i Trøndelag og Nordland. I vest kommer en rekke arter med vestlig utbredelse inn, for eksempel klokkeling (*Erica tetralix*), bjønnkam (*Blechnum spicant*), vestlandsvikke (*Vicia orobus*), lyngøyentrøst (*Euphrasia micrantha*), heiblåfjær (*Polygala serpyllifolia*), kystmaure (*Galium saxatile*), heisiv (*Juncus squarrosus*) og heistarr (*Carex binervis*). Arter som er rødlistede her er purpurlyng (*Erica cinerea*) (nær truet) og flere mosearter, bl.a. brannmose (*Leptodontium flexifolium*) (sterkt truet). En annen sjelden art er irsk kystmyrklegg (*Pedicularis sylvatica* ssp. *hibernica*).

I Midt- og Nord-Norge er slåttestarr (*Carex nigra*) og torvull (*Eriophorum vaginatum*) vanlige i tillegg til alpine arter som kommer inn, som dvergbjørk (*Betula nana*) og rypebær (*Arctous alpinus*), greplyng (*Loiselurea procumbens*) og molte (*Rubus chamaemorus*).

I de spesielle kalkrike heiene finnes blant annet svarttopp (*Bartsia alpina*), reinrose (*Dryas octopetala*), vill-lin (*Linum cathartium*), fjellfrøstjerne (*Thalictrum alpinum*), hårstarr (*Carex capillaris*), blåstarr (*C. flacca*) og flere orkideer som rødflangre (*Epipactis atrorubens*), stortveblad (*Listera ovata*) og vårmarihand (*Orchis mascula*) samt lokalt Vegamaure (*Galium normanii*) (Fremstad 1997, Fremstad & Moen 2001, Carlsen et al. 2007, , med navnsetting, artsgruppeinndeling og rødlistestatus oppdatert jfr Kålås et al. 2010 og Artsdatabankens Artsnavnebase 2013).

De sørlige kystlyngheiene i Rogaland og Agder er viktige leveområder for klokkesøte (Gentiana pneumonanthe) (sterkt truet). Foto: John Bjarne Jordal.

Purpurlyng (Erica cinerea) (nær truet) er vår for kulde og finnes bare i de vestlige kystlyngheiene, nordgrensen er på Sunnmøre. Selje, Sogn og Fjordane. Foto: Akse Østebrøt

Orkideen kvitkurl (Pseudorchis albida) (nær truet) kan finnes i kystlyngheier nordover. Lofoten, Nordland. Foto: Akse Østebrøt.

1.1.3. Dyrelivet

Lyngheiene har et interessant og spesielt dyreliv. Det som er mest karakteristisk for heiene er mindre virvelløse dyr, insekter og edderkopper (Araneae). Lyngheiene er spesielt et viktig leveområde for edderkopper, og gruppen dvergedderkopper (Linyphiidae) er særlig artsrik. Vi finner flere arter av hjulspinnere (Araneidae), ulvedderkopper (Lycosidae), rovedderkopper (Pisauridae) og panteredderkopper (Gnaphosidae), samt lyngrovedderkopp (Pisaura mirabilis) og myredderkopp (Dolomedes fimbriatus), der sistnevnte er den største edderkopp i Norge (ca 2 cm) (Skartveit 2009).

Lyngheiene har mange påfallende og nokså store arter av sommerfugler. Gruppen dagsommerfugler er dårlig representert, eksempel er grønvinge (*Calophrys rubi*). Andre er viklere (*Tortricidae*), bjørnespinnere (*Arctiinae*), ekte spinnere (*Lasiocampidae*) og påfuglspinnere (*Saturniidae*), som eikespinner (*Lasiocampa quercus callunae*), og målere (*Geometridae*). Smalvingemåler (*Pachycnemia hippocastanaria*), røssllyngmåler (*Dyscia fagaria*) og lyngheimåler (*Perconia strigillaria*) er sjeldne arter, som i Norge bare finnes i lynghei. De mest karakteriske dyrene er de som foretrekker åpen mark, gjerne fordi de er knyttet til planter her og ikke kan tåle kalde vintre. Kystlyngheia er et av få brukbare miljøer for slike arter, og dette miljøet har derfor særegne dyresamfunn (Skartveit 2009, med navnsetting, artsgruppeinndeling og rødlistestatus oppdatert jfr Kålås et al. 2010 og Artsdatabankens Artsnavnebase 2013).

I følge den svenske handlingsplanen for klokkesøte (*Gentiana pneumonanthe*) (Naturvårdsverket 2007) viser studier i England og Sverige at bare de største områdene har utsikter til å opprettholde artsinnholdet av insekter over tid, i mindre restarealer dør arter ut. Videre er det vist til intrikat samliv mellom klokkesøte, klokkesøteblåvinge (*Maculinea alcon*) (ikke påvist i Norge) og symbiose/parasittisme med maur innenfor slekten *Myrmica*, trolig ulike maurarter i ulike områder. Det er forholdsvis høye artstall også av jordløpere (*Carabidae*) i disse heiene.

Humler/villbier (*Apinae*) er også en viktig artsgruppe i lyngheier. Det er behov for økt kunnskap om insekter i lyngheiene i Norge.

Det er relativt få pattedyr i lyngheia, men dvergspissmusa (*Sorex minutus*) kan være mangetallig. Ellers opptrer både hjort (*Cervus elaphus*) og rådyr (*Capreolus capreolus*) her.

Lyngheia har noen karakteristiske fuglearter. Svartstrupe (*Saxicola torquatus*) (nær truet) er en svært sjelden art som omtrent bare forekommer i lynghei. Det samme gjelder bergirisk (*Carduelis flavirostris*) (nær truet), også en sjelden art med vestlig utbredelse som vi finner i lyngheiene. Orrfugl (*Tetrao tetrix*), hubro (*Bubo bubo*) (sterkt truet) og steinskvett (*Oenanthe oenanthe*) har også tilhold i kystlyngheiene. Det er laget egen handlingsplan for hubro (DN 2009a).

Grågås (Anser anser) har ofte hekkeplasser i kystlynghei, det samme har storspove (*Numenius arquata*) (nær truet). Noen steder hekker også småspove (*N. phaeopus*) i kystlynghei. Flere arter måker (*Larus spp.*) kan ha hekkekolonier i kystlynghei, og tyvjoen (*Stercorarius parasiticus*) (nær truet) kan også hekke her. Heipiplerke (*Anthus pratensis*) forekommer vanlig. Også sanglerke (*Alauda arvensis*) (sårbar), tornsanger (*Sylvia communis*) og løvsanger (*Phylloscopus trochilus*) kan være vanlige, de to sistnevnte helst om det er noe kratt. Dersom det er smågnagere, ser en ofte jordugle (*Asio flammeus*) på matsøk i heiene. I fuktige partier finnes ofte enkeltbekkasin (*Gallinago gallinago*). Mange kystlyngheier har også en spesiell vadefuglfauna der flere arter er i tilbakegang. Vi finner for eksempel den meget sjeldne sørlige myrsnipen (*Calidris alpina ssp. schrinzii*) knyttet til heiene i Rogaland (Breihagen 2008).

Kystlyngheienes dyre- og fugleliv er mindre systematisk kartlagt enn plantemangfold og vegetasjonsøkologi. Hos flere av de karakteristiske dyre- og fugleartene som lever i kystområdene finnes det kunnskap om kravene til størrelse og kvalitet på leveområdene. Det er viktig at hensynet til særlig arealkrevende dyre- og fuglearter knyttet til kystlyngheia inkluderes i forvaltning og skjøtsel av heiområdene. Sammensetningen av landskapsformer, naturtyper og skjøtsel er også sentralt for biologisk mangfold i lyngheiområder (Aarrestad et.al 2005). Kunnskap om slike sammenhenger må inngå i en helhetlig forvaltning for å ivareta kystlyngheia som utvalgt naturtype.

Eikespinner, hunn, (Lasiocampidae quercus callunae), en av våre største sommerfugler. I Norge livnærer den seg nesten utelukkende på lyng og er knyttet til kystlyngheier. Foto: Anders Lundberg.

Grønnvinge (Calophyrus rubi), karakteristisk og en av få dagsommerfugler i kystlynghei, og alene i Norge om å være grønn under vingene. Her på skogstorkenebb (Geranium sylvaticum). Foto: Sissel Rübberdt.

*Kysthumle (*Bombus mocurum*) er knyttet til kystlyngheier, her på blåtopp (*Molinia caerulea*).
Foto: Tor Bollingmo.*

*Hubro (*Bubo bubo*) (sterkt truet) hekker ofte i kystlyngheier. Her en ungfugl som så vidt er i stand til å fly. Sleneset, Lurøy, Nordland. Foto: Lars Løfaldli.*

Enkeltbekkasin (Gallinago gallinago) er karakterart i kystlyngheiers fuktige småmyrer. Foto. Tor Bollingmo.

1.1.4. Økosystemtjenester

Kystlyngheiene har allsidig nytteverdi, og leverer flere typer økosystemtjenester:

- Naturtypen bidrar med grunnleggende støttetjenester som fotosyntese, jordsmonnsdannelse, bestøvning og genetiske ressurser.
- Lyngheiene representerer produksjonsarealer i landbruket, for en vesentlig produksjon av kjøtt, ull, skinn og lynghonning.
- Lyngheiarealene bidrar med regulerende tjenester knyttet til vannbalanse, skogbrannfare og karbonkretsløp. Mens gjengroende heier med kratt og skog fører til økt fare for ukontrollerte skogbranner i kystområdene, bidrar heier i god hevd til å redusere faren for slike branner.
- Kystlyngheiene bidrar med karbonfangst og deponering. Den tradisjonelle ekstensive driftsformen krever få og små innsatsfaktorer (ingen gjødsling eller jordbearbeiding). Beiting i kystlynghei er derfor en klimavennlig landbruksproduksjon. Hvor mye de tradisjonelle kulturmarkene faktisk betyr i klimasammenheng har hittil vært lite fokusert.
- Kystlyngheier er kulturhistoriske kilder, kilde til rekreasjon og opplevelse.
- Kystlyngheier i god hevd har generelt høy landskapsmessig verdi, og bidrar til kystområder som er lett tilgjengelige for ferdsel. Dette kan gi potensiale for økt økonomisk verdi av tilgrensende areal for bolig- og fritidsbebyggelse.

Økosystemtjenester knyttet til kystlyngheiene er utdypet nærmere i vedlegg 2.

1.2. Utbredelse og status

1.2.1. Utbredelse i Norge og Europa

Kystlyngheiene i Norge er en del av et europeisk kystlyngheiområde som strekker seg langs atlantehavskysten fra Portugal til Lofoten. I Norge forekommer kystlynghei i et belte langs kysten fra Kragerø (Telemark) til Lofoten (Nordland). Kunnskapsgrunnlaget er pr i dag ikke godt nok til å si om de også faktisk finnes noe lenger nord. I sør er det, sett i Europeisk sammenheng, en nordøstlig utpost med kystlynghei på Hvaler (Østfold).

De norske kystlyngheiene i et internasjonalt perspektiv er beskrevet i vedlegg 2. Her gis også vurderinger av regionale problemstillinger knyttet til kystlyngheiene i Norge.

1.2.2. Status på Norsk rødliste for naturtyper 2011

Kystlynghei har status som sterkt truet (EN) på Norsk rødliste for naturtyper (Lindgaard & Henriksen 2011). Kystlynghei er blant de 40 rødlistede naturtypene på denne nye rødlistede, og blant de 15 med status sterkt truet.

1.2.3. Oversikt over kartleggingsprosjekter og forvaltningsregimer

Kystlyngheier i Norge som ennå er i drift forvaltes først og fremst gjennom landbruket og de økonomiske virkemidlene over jordbruksavtalen. Siste 20 år har det vært flere prosjekter som omfatter kulturlandskap som har bidratt til betydelig økt kunnskap om kystlyngheiene. Disse har omfattet både kartlegginger, verdisetting og prioriteringer for forvaltning og tiltak.

Kartlegginger og registreringer som omfatter kystlyngheier er i varierende grad fulgt opp med tiltak og skjøtsel. Lyngheier i Rogaland ble kartlagt i 1983 (Steinnes 1988a og b) og blant annet fulgt opp i fylkesdelplan for naturvern. Inventeringen som ble gjort på Vestlandet av NINA på slutten av 1980-tallet (Fremstad et al.1991) gir blant annet forslag til 12 prioriterte lokaliteter i Hordaland, Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal og begge Trøndelagsfylkene. Forslaget ble ikke fulgt opp i sin helhet, men noen av områdene ble seinere prioritert i den Nasjonale registreringen av verdifulle kulturlandskap på 1990-tallet (DN 1994). Siste år er flere områder av disse igjen gitt særskilt forvaltning i Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og fulgt opp med skjøtsel. I seinere år er kystlyngheier i hovedsak kartlagt og verdisatt (etter DN-håndbok 13, DN 2006) i regi av det Nasjonale programmet for kartlegging og overvåking.

Oversikt over viktige kartleggingsprosjekter og forvaltningsregimer som omfatter kystlyngheier:

- Verneområder, indirekte omfattes mange kystlyngheier (MD, DN 1970-2010)
- NINAs kartlegginger på Vestlandet og i Midt-Norge på slutten av 1980-tallet (Fremstad et al.1991).
- Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap (MD, DN med deltakelse av landbrukssektoren 1992-1996)
- Nasjonalt program for kartlegging og overvåking av biologisk mangfold (Interdep 2003-2010)
- Verdensarv, Vegaøyene omfatter en del kystlynghei (MD, DN, Kommunen 2005, LUF, LMD fra 2008)

- Nasjonalt miljøprogram (LMD, revidert 2012 gjeldende for perioden 20013-2016)
- Regionalt miljøprogram (RMP) (LMD, fra 2005)
- Spesielle miljøtiltak i landbrukets kulturlandskap (STILK), Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL, frå 2004) (LMD)
- Utvalgte kulturlandskapet i jordbruket (MD, LMD og SLF, DN og RA, fra 2009)
- Faggrunnlag for kystlynghei – med sikte på utvelgning til uvalgt naturtype, med forslag til forskrift for kystlynghei som utvalgt naturtype (DN 2011).

1.2.4. Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap

Den Nasjonale registreringen av verdifulle kulturlandskap i Norge (DN 1994) omfatter flere kystlyngheiområder. Det er den første og eneste, store og samordna registreringen av kulturlandskap i landet. Intensjonen var å fange opp store, helhetlige områder med både store biologiske og kulturhistoriske verdier. Resultatet var en liste på ca. 280 høgt prioriterte kulturlandskap, derav en representativ liste, basert på landskapsregioner i Norge på 112 områder. Disse finnes i en egen kulturlandskapsmodul i Naturbase. Av disse er ca. 30 områder kystlyngheier, hvorav noen er verneområder.

Eksempler på prioriterte kystlyngheier i Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap er:

- Skeisneset og Borgan i Nord-Trøndelag
- Tarva i Sør-Trøndelag
- Sør-Smøla i Møre og Romsdal
- Hoddevik i Sogn og Fjordane
- Lygra i Hordaland
- Rennesøy og Utsira i Rogaland
- Penne/Lista i Vest-Agder

Områdene i den nasjonale registreringen er mer eller mindre fulgt opp med forvaltnings- og skjøtselsplaner og aktiv forvaltning gjennom landbrukets ordninger. Miljøvernmyndighetene har supplert med noe tilskudd til tiltak for biologisk mangfold. Rapporteringer fra fylkesmennene, basert på deres kunnskap om status og hevd, i 2002 og 2006, viste at ca halvparten av områdene var i bruk, men at den andre halvparten bar tydelige tegn på gjengroing og forfall.

1.2.5. Nasjonalt program for kartlegging og overvåking og kommunal kartlegging

DN - håndbok 13 (DN 2006) beskriver metodeopplegg for kartlegging og verdisetting av biologisk mangfold til bruk i en kommunal kartlegging (1999-2003) der kulturlandskap inkludert kystlynghei inngår. Hovedtyngden av kartleggingen i kulturlandskapet har foregått som en supplerende kartlegging (til den kommunale) i regi av det Nasjonale programmet for kartlegging og overvåking (Interdep.2003-2010) og i regi av DN. Satsingen er et ledd i oppfølgingen av Konvensjonen om biologisk mangfold (St.meld. nr. 42, 2000-2001) og en fellessatsing der sektordepartementene har bidratt i henhold til sine ansvarsområder. Programmet ledes av Miljøverndepartementet, det faglige ansvaret er lagt til DN og det er et viktig ledd i arbeidet med å nå ”2010-målet” om å stoppe tapet av biologisk mangfold.

Målet med arbeidet er å gi informasjon om stedfesting og verdiklassifisering av viktige områder for biologisk mangfold, endringer i biologisk mangfold over tid og om årsakene til endringene. Videre komme med forslag til tiltak og oppfølging av disse.

Metodikken i kulturlandskapet omfatter først og fremst kartlegging og verdisetting av naturtyper; A - svært viktige, B - viktige og C – lokalt viktige. Dette er med andre ord en kartlegging av arealer med en bestemt naturtype mens den Nasjonale registreringen av verdifulle kulturlandskap også hadde fokus på helhet.

Det er utført kartlegging av naturtyper, herunder kystlyngheier, i alle fylker. Kartleggingen er ikke heldekkende. De viktigste områdene for biologisk mangfold er søkt kartlagt. Enkelte deler i noen fylker og noen kommuner har imidlertid fortsatt behov for mer kartlegging. Kartleggingen omfatter ikke verneområder.

Basert på ny kunnskap fra naturtypekartleggingen, tidligere kunnskap fra den Nasjonale registreringen av verdifulle kulturlandskap og kunnskap om verneområdene, ble det i tillegg gjort en samlet vurdering og pekt på noen få ”stjerneområder” i fylket/regionen.

”Stjerneområdene” utgjør representative og helhetlige kulturlandskap med verdifulle biologiskmangfoldlokaliteter. Denne faglige vurderingen av områdene er nyttig kunnskap når områder for skjøtsel skal prioriteres. Flere kystlynghei inngår blant disse. Disse finnes i de fylkesvise rapportene fra kartleggingen utgitt av DN (Norderhaug et al. 2007, Bjureke 2008, Jordal 2008, Jordal & Gaarder 2009) og NTNU (Moen et al. 2006).

”Stjerneområder” med kystlynghei er foreløpig:

- *Trøndelag*: Kalvøya i Vikna, Tarva i Bjugn og Sør-Smøla
- *Møre og Romsdal*: Sør-Smøla i Smøla, Runde-Nerlandsøy-Skorpa i Herøy, Riste i Sande, Sandsøya-Voksa i Sande
- *Hordaland*: Litle Karlsøy og Mølster i Austevoll, Lygra og Lurekalven i Lindås
- *Rogaland*: Laksesselafjellet - Ognå og Ognadalen – Hellvik i Bjerkreim og Eigersund, Hodnefjell- Dale - Vikefjell og Helland - Bø, Rennesøy og Sør for Blikshavn i Karmøy.
- *Vest-Agder*: Marka i Farsund, Østre Randøya og Dvergsøya i Kristiansand

Kystlyngheier regnes for å være nokså godt kartlagt i de fleste fylker, og det vil si at det finnes en noenlunde god oversikt over lokaliteter med naturtypen. Unntakene er Nordland og Agder. I Nordland har det vært kartlagt en del de siste par årene, mens kunnskapen om drift fortsatt er mangelfull både i Nordland og Agder.

Verdens nordlige kystlyngheier er unike og finnes bare i Norge, her fra Slesneset hvor hubrobestanden er stor. Lurøy, Nordland. Foto: Lise Hatten

1.2.6. Kystlynghei i verneområder og verdensarv

Det er ikke noe tematisk vern for kystlyngheier, og få enkeltområder er vernet med kystlynghei som hovedverneformål (eks. Synesvarden landskapsvernområde med plantevernfredning i Rogaland). Flere av tematiske planer (på andre tema) fanger imidlertid opp naturtypen mange steder. Dette gjelder særlig verneplanene for hhv sjøfugl, myr og våtmark og flere landskapsvernområder. Evaluering av vernet i Norge (Framstad et al. 2010) viser at kystlynghei er mangelfullt representert.

Felles for flertallet av kystlyngheiene som inngår i verneområder er derfor at de i utgangspunkt ikke er vernet med formål å ivareta lyngheia og mange har stort behov for igangsetting eller økt langsiktig skjøtsel om de skal ivaretas. Enkelte av verneområdene er med i Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap, seinere også i ”Utvalgte kulturlandskap i jordbruket” (se under) og er fulgt opp med skjøtsel i disse sammenhengene. Skjøtselsinnsatsen i verneområder har økt i prioriterte områder, inkludert noen kystlyngheier.

Det arbeides med å få oversikt over naturtyper i verneområder bl.a. gjennom utarbeidelse av et vegetasjonskart og kartlegging etter NiN.

Vi finner kystlyngheier delvis i:

- Nasjonalpark og noen store landskapsvernområder. Nasjonalparkene omfatter mest alpine områder, men den siste landsplanen omfatter viktige kystlyngheiområder på Sørlandet gjennom Flekkefjord landskapsvernområde, Oksøy-Ryvingen landskapsvernområde og Hvaler nasjonalpark. Også Vegaøyen omfattes av landsplanen.
- Mindre verneområder som naturreservater, fugle- og plantefredningsområder (våtmark-, myr- og sjøfuglområder). For noen områder er flere temaer fanget opp i samme plan (kystverneplaner, den foreslåtte verneplanen for Smøla).

Vedlegg 3 gir en oversikt over de verneområdene som i naturbase er angitt med kystlynghei (34 områder), verneformålet er i regelen noe annet. Det har ikke vært noen systematisk verneplan for kystlynghei og kystlynghei er ikke godt kartlagt i verneområder og hevdene er ofte dårlig.

Områdene vernet etter naturvernloven har vært forvaltet etter en verneforskrift som fastsettes for hvert enkelt område. Verneområdene forvaltes normalt av fylkesmannen, men 50-60 kommuner har fått delegert forvaltningsansvaret. Et viktig virkemiddel i forvaltningen er en forvaltningsplan som avklarer hvordan verneforskriften skal tolkes og gir føringer for skjøtsel, tilrettelegging, oppsyn m.v. Det arbeides med å utvikle bruk av bevaringsmål som angir hvilken tilstand som ønskes eller unngås å ha i verneområdet.

Skjøtselstiltak kan utføres av grunneier selv, som ledd i den ordinære jordbruksdriften innenfor rammen av verneforskriften. Skjøtselsarbeidet kan også utføres av Statens naturoppsyn (SNO) som tjenestekjøp. Effekten av skjøtselstiltakene skal overvåkes og dokumenteres.

Kystlynghei finnes på Vega, som er ett av verdensarvområdene. Disse har et eget økonomisk virkemiddel. Vega inneholder blant annet kalkrike kystlyngheier som er delvis prega av gjengroing. Noen av disse inngår helt eller delvis i verneområder som det nå er utarbeidet skjøtelsesplan for. Skjøtselsarbeid ble satt i gang i 2009.

1.2.7. "Utvalgte kulturlandskap i jordbruket"

De "Utvalgte kulturlandskapene i jordbruket" er helhetlige kulturlandskap som er representative for Norges ulike kulturlandskap i jordbruket. De utgjør "utstillingsvinduer" og referanseområder for skjøtsel og skal bidra til å ivareta store biologiske og kulturhistoriske verdier.

Noen kystlyngheier inngår blant de hittil 22 "Utvalgte kulturlandskapene i jordbruket". Behovet for en styrket innsats i særlig verdifulle kulturlandskap ligger bak miljøvern- og landbruks- og matdepartementets utpeking av 22 områder (20 i 2009, 2 i 2010) som gis en særskilt forvaltning. Fylkene kom med forslag som i hovedsak er basert på den nasjonale registreringen av verdifulle kulturlandskap. Et sekretariat av SLF, DN og RA stod for tilrådingen.

Med ordningen følger et eget uavhengig økonomisk virkemiddel til tiltak og skjøtsel, som delvis finansieres over jordbruksavtalen og delvis over miljøverndepartementets budsjetter. Landbruket får med dette en aktiv forvaltningsrolle i de verdifulle kulturlandskapene. Forvaltningen baseres på forvaltnings- og skjøtelsesplaner og på frivillige, langsiktige kontrakter mellom grunneiere og myndigheter. Fylkesmannen har ansvar for praktisk gjennomføring og oppfølging sammen med kommunene og grunneiere. Sekretariatet følger opp prosjektet på nasjonalt nivå.

Kystlyngheiområder som inngår er:

- Skeisneset (deler er verneområde) i Nord-Trøndelag
- Rennesøy i Rogaland
- Penne/Lista i Vest-Agder
- Hoddevik i Sogn og Fjordane, Tarva (delvis verneområde) i Sør-Trøndelag
- Blomsøya i Nordland

1.2.8. Nasjonalt miljøprogram, regionalt miljøprogram (RMP) og spesielle miljøtiltak (SMIL) i jordbruket

De økonomiske virkemidlene i landbruket er helt sentrale i forvaltningen av kystlyngheier, i likhet med andre kulturmarker og kulturlandskap knyttet til jordbruket. Dagens status av kystlyngheier i drift er betinget av tilskuddene i landbruket. De viktigste i denne sammenhengen er RMP og SMIL. Begge er evaluert i senere år (se 2.2.2). Også innenfor de nasjonale ordningene kan regnes at noe tilskudd som gis til beite på kysten kan omfatte lyngheier.

Fra kysten i Sør-Norge til Nordland (jordbruksregion 1, jfr Puschmann 2008) har det vært en stor økning i beitetilskudd 2003-2006. I 2004 ble det gitt føringer i nasjonalt miljøprogram (i jordbruket) for RMP gjennom jordbruksavtalen. Da ordninger i RMP skulle utformes var det et overordnet krav at hver ordning måtte være forankret i ett av de to hovedområdene; tiltak for å ivareta kulturlandskapet og tiltak for å redusere forurensinger. Rammer for rullering av RMP er videre lagt i Nasjonalt miljøprogram 2012, gjeldende for perioden 2013-2016 (SLF 2012).

RMP gis som årlige tilskudd knyttet til driftsenheter i landbruket som ellers oppfyller kravene til produksjonstilskudd. I 2006 ble ca. 1,5 mill. kr. gitt fra RMP til tilskudd til skjøtsel av kystlyngheier. Etter rulleringen i 2008-09 er ordningen blitt mer målrettet. Alle fylkene med kystlynghei har for eksempel ordninger for tilskudd til skjøtsel av kystlynghei, de fleste spesifikt for denne naturtypen.

Under Nasjonalt miljøprogram i 2011 gikk 127 mill. kroner til målrettede tiltak for å ivareta kulturlandskapsverdier gjennom regionalt miljøprogram, og over 47 mill. kroner gjennom spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL) (SLF 2012). Innenfor dette gitt det i 2011 73,5 mill. kroner til biologisk mangfold tiltak gjennom RMP og SMIL samlet, 29 mill. kr av dette gjennom RMP. Fra RMP-midlene gikk i 10% til lyngheiskjøtsel, både som arealstøtte og som støtte til antall dyr i lyngheia. Fra 2009-2001 er det i fire fylker (Aust-Agder, Vest-Agder, Rogaland, Hordaland) gitt arealstøtte til skjøtsel av kystlynghei på totalt 9 mill. kroner for ca 140 000 dekar pr år. I de fire kystfylkene nord for dette (Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag) er det gjennom støtte pr dyr gitt kr 6 mill. kroner for om lag 12 000 dyr pr år.

SMIL-ordningen er engangstiltak rettet mot tre hovedområder; kulturlandskapstiltak, tiltak mot forurensing og planleggings- og tilretteleggingstiltak (SLF 2013). Ser man på fylkene med vesentlige kystlyngheiarealer, gikk det i 2011 gjennom SMIL-ordningen mellom 7- 9 mill. kr samlet til kulturlandskapsstøtt i hvert av kystfylkene fra Rogaland til Nordland, mens samlet støtte til kulturlandskapstiltak gjennom SMIL var lavere i Aust- og Vest-Agder (2 - 4 mill. kr).

Evaluering av SMIL-ordningen (SLF 2009) har vist at ca 80 % av midlene i perioden 2004-08 gikk til kulturlandskapstiltak, som blant annet favner tiltak til biologisk mangfold og gammel kulturmark. Av disse gikk ca 30 % til gamle kulturmarker, og ca 5 % til tiltak for biologisk mangfold. 2 % av midlene til biologisk mangfold og gamle kulturmarker er i denne perioden gått til lyngheiskjøtsel.

Fordi støtte til kystlyngheier gis/kan gis fra flere ordninger, der noe gis pr areal, annet pr dyr, finnes ikke en samlet oversikt over støtte i landet.

1.2.9. Sammenstilling av naturtypedata i naturbase

Data fra kartlegginger er tilgjengeliggjort i Naturbase: www.naturbase.no. Dataene er også tilgjengeliggjort i Gårdskart på nett; www.skogoglandskap.no. Sammenstillingen er av data i naturbase pr. 15.01. 2013 og gjelder naturtypedata (utenfor verneområder), som gir hovedtyngden av tilgjengelig data om kystlynghei. Figur 1 under viser både A-, B- og C-områder (hhv svært viktige, viktige og av lokal verdi) registrert som kystlynghei i alle fylker.

Kystlynghei av A-, B- og C- lokaliteter

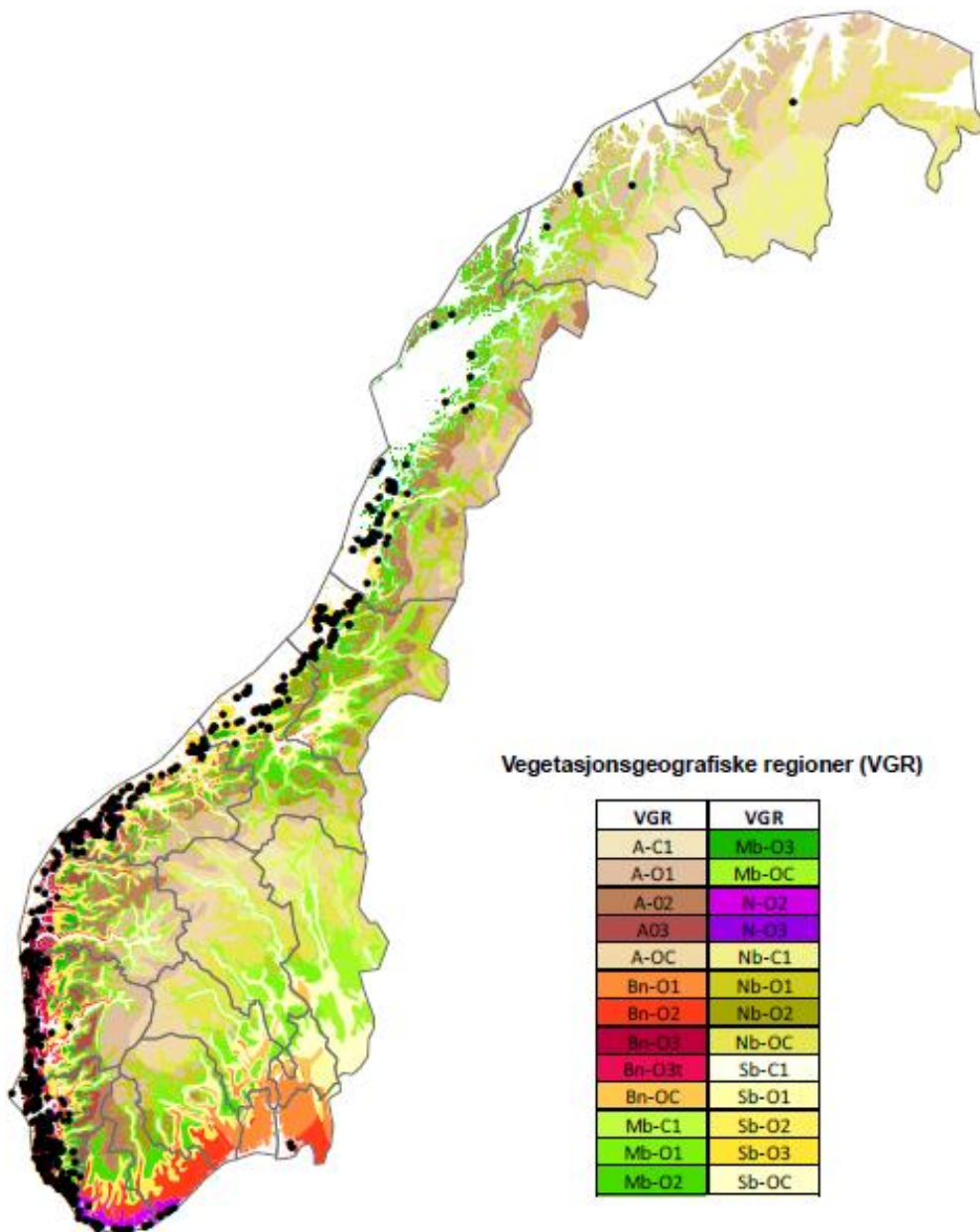

Fig. 1. Fordeling av lokaliteter kartlagt som kystlynghei (A-, B- og C- lokaliteter) i alle fylker i Naturbase pr januar 2013.

Antall og areal

Foreliggende faggrunnlag tar utgangspunkt i utbredelsen av kystlynghei langs kysten fra Østfold og Aust-Agder til Nordland, i alt 10 fylker. Videre presentasjon av naturtypedata fra Naturbase baseres derfor på det som er registrert av kystlynghei i disse fylkene. Troms og Finnmark fylker er utelatt.

Til sammen er det stedfestet et stort antall lokaliteter med kystlynghei. Pr januar 2013 utgjør registreringene i Naturbase totalt 774 kystlyngheilokaliteter i kystfylkene nord til og med Nordland. Dette fordeles på 257 svært viktige (A), 328 viktige (B) og 189 lokalt viktige (C) lokaliteter, se figur 2.

Figur 3 viser antall lokaliteter pr fylke registrert i Naturbase pr januar 2013. Rogaland har høyest antall, med i underkant av 250 lokaliteter totalt, derav 95 er verdisatt til A.

Fig. 4 viser at ca. 508.000 dekar er verdisatt til A, og i underkant av 280.000 dekar er verdisatt til B.

Rogaland har en betydelig andel av kartlagt kystlynghei i Naturbase. Fig. 5 viser at kystlyngheiene i Rogaland utgjør til sammen ca 445 000 dekar. A-lokalitetene utgjør 331 000 dekar, mens B-lokalitetene utgjør 88 000 dekar (samlet areal A og B ca 420 000da).

Møre og Romsdal har det nest høyeste antall lokaliteter med kystlynghei, ca 115 totalt, derav 25 lokaliteter med A-verdi. Kystlyngheiene her utgjør ca 93 000 dekar totalt, hvorav A-lokalitetene utgjør ca 26 000 dekar og B-lokalitetene utgjør 44 000 dekar (samlet areal A og B ca 70 000 da).

Sogn og Fjordane er fylket etter Rogaland med størst areal kystlynghei registrert i Naturbase. Totalt areal utgjør 127 000 dekar, der ca 63 000 dekar og B-lokalitetene utgjør 52 000 dekar samlet (samlet areal A og B ca 115 000 da).

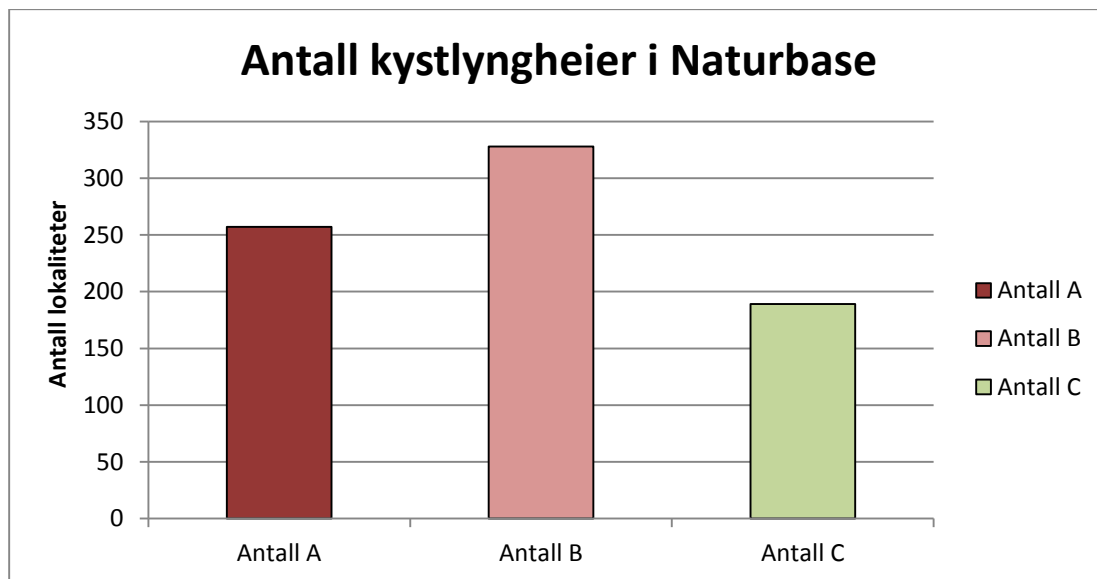

Fig. 2. Antall lokaliteter av kystlynghei verdisatt til A-, B- og C-verdi.

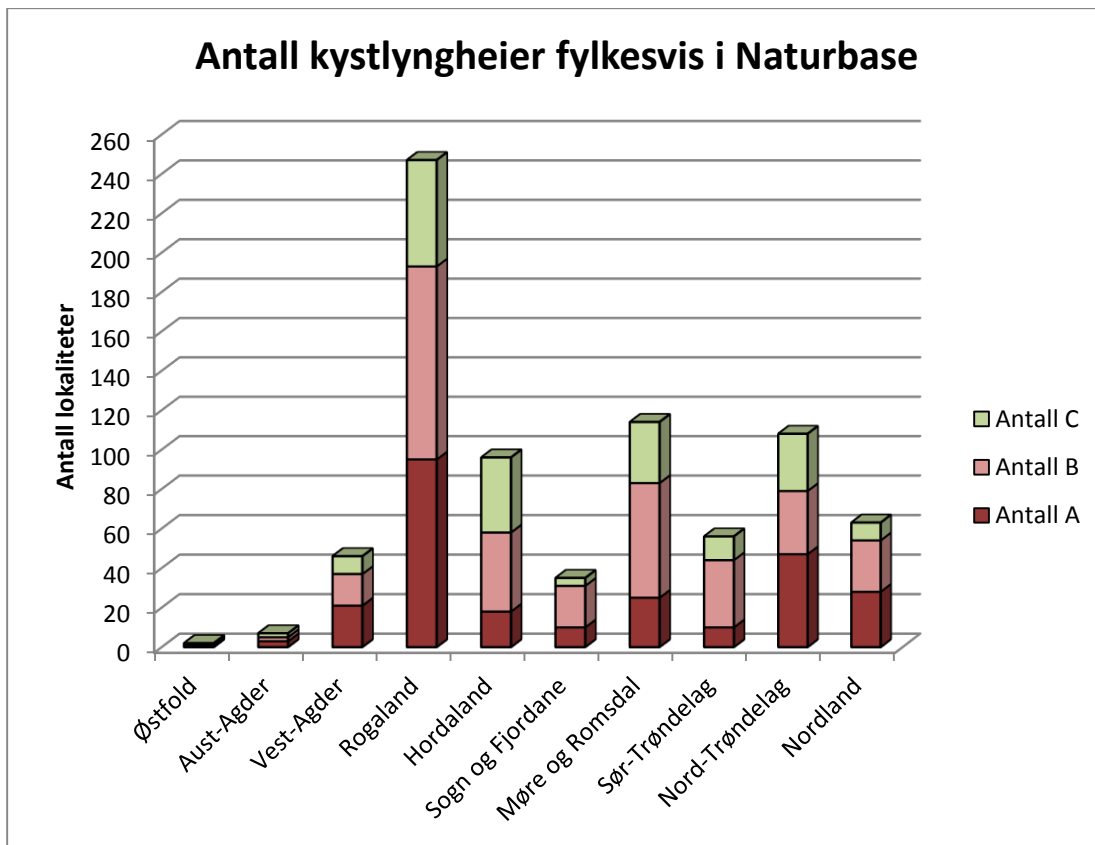

Fig.3. Antall kystlynghei-lokaliteter av A-, B- og C-lokaliteter pr. fylke.

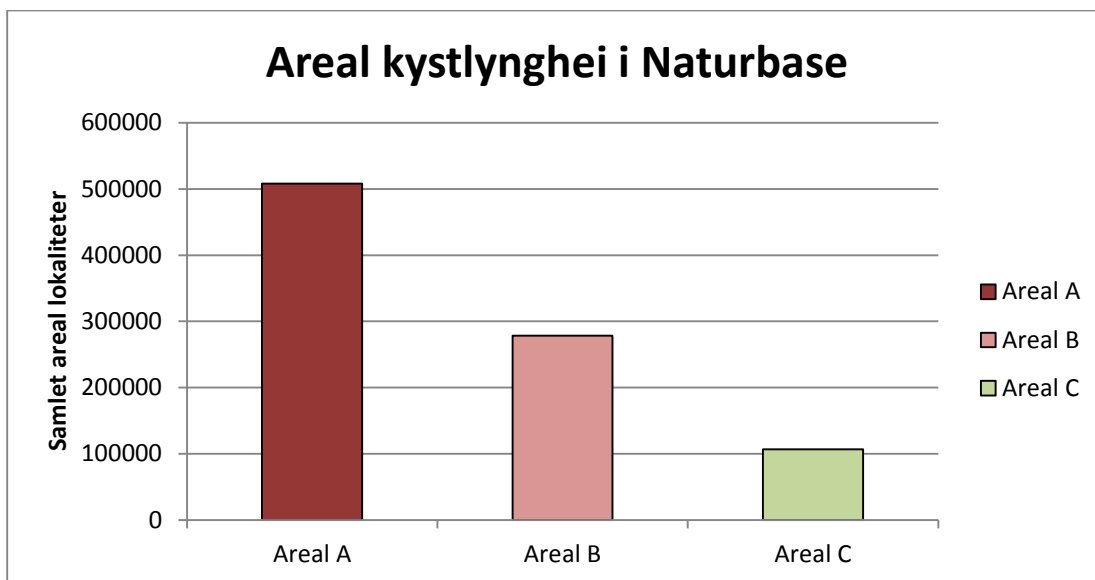

Fig.4. Areal av kystlynghei fordelt på A-, B- og C-lokaliteter.

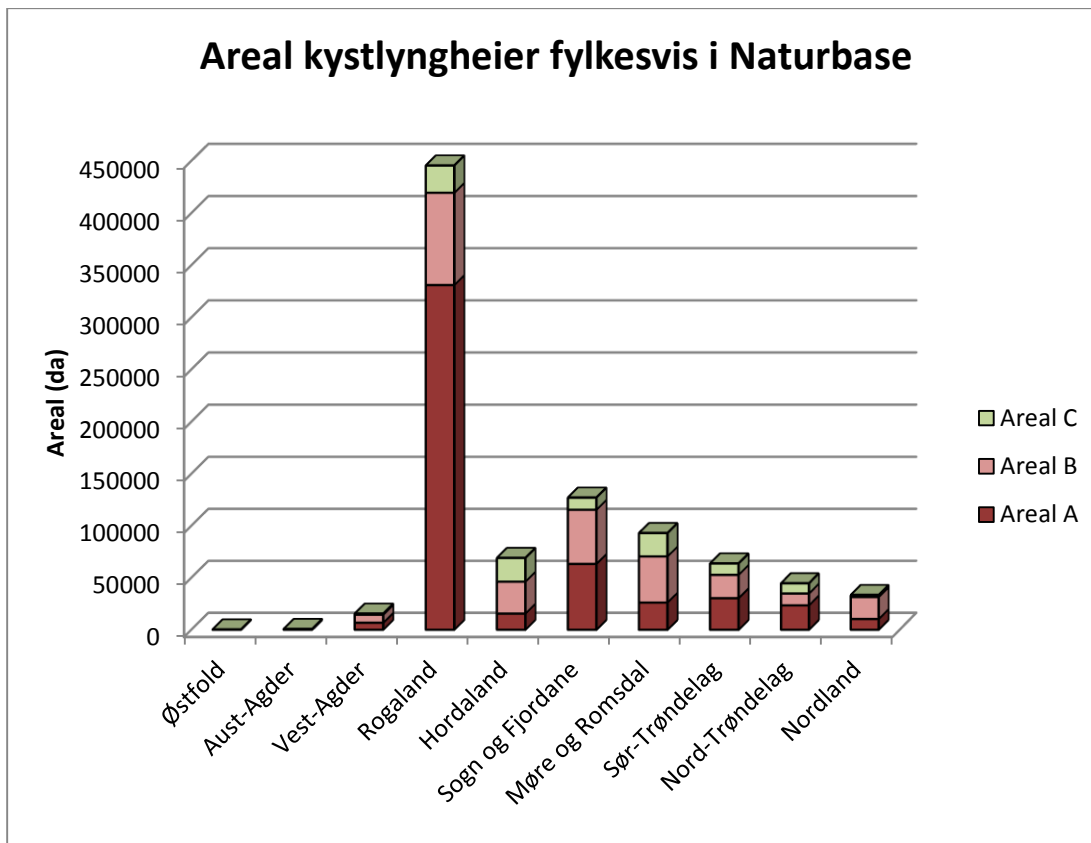

Fig. 5. Areal av kystlyngheier pr fylke av A-, B- og C-områder.

Størrelse

Flertallet av kystlyngheiene registrert i Naturbase har en arealstørrelse på 100-1000 dekar, se figur 6. Godt over 100 A-lokaliteter er på 100-1000 dekar. Ca 60 A-lokaliteter er mellom 1000 og 10000 dekar. Videre kommer det 13 A-lokaliteter som er over 10 000 dekar. De største finnes først og fremst i Rogaland, Sogn og Fjordane og Sør-Trøndelag.

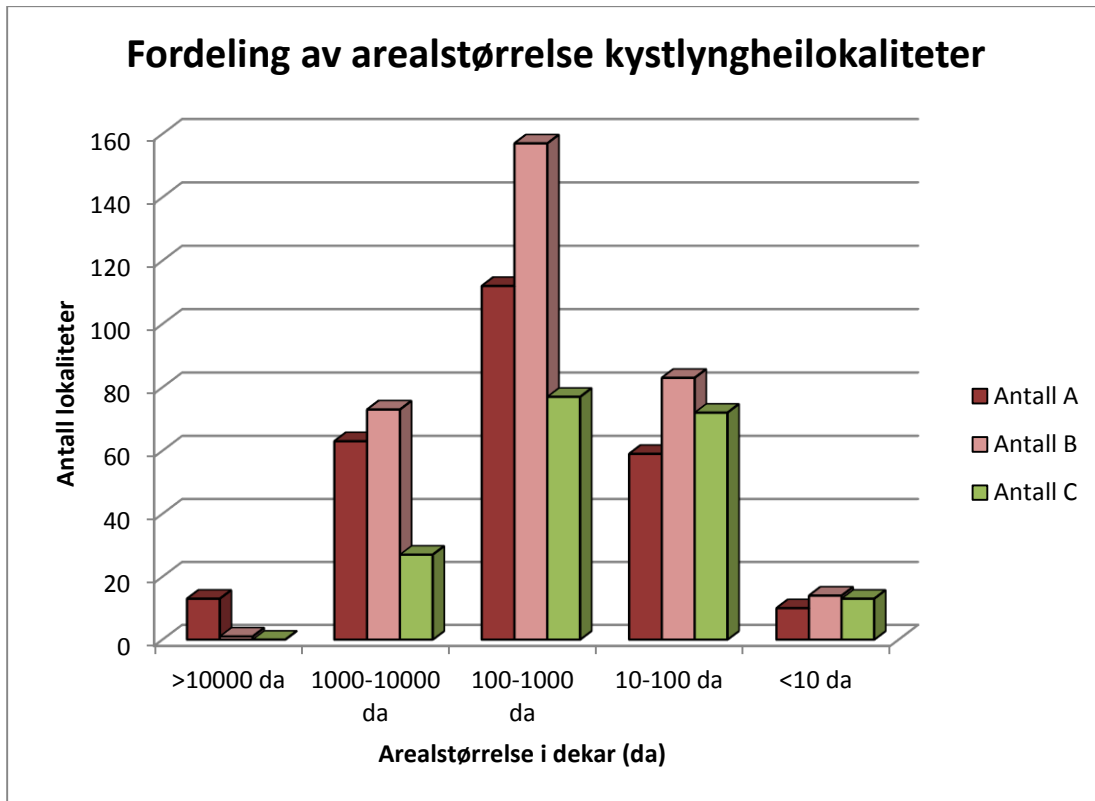

Fig. 6. Fordeling av arealstørrelse på kystlyngheilokaliteter av A-, B- og C-verdi.

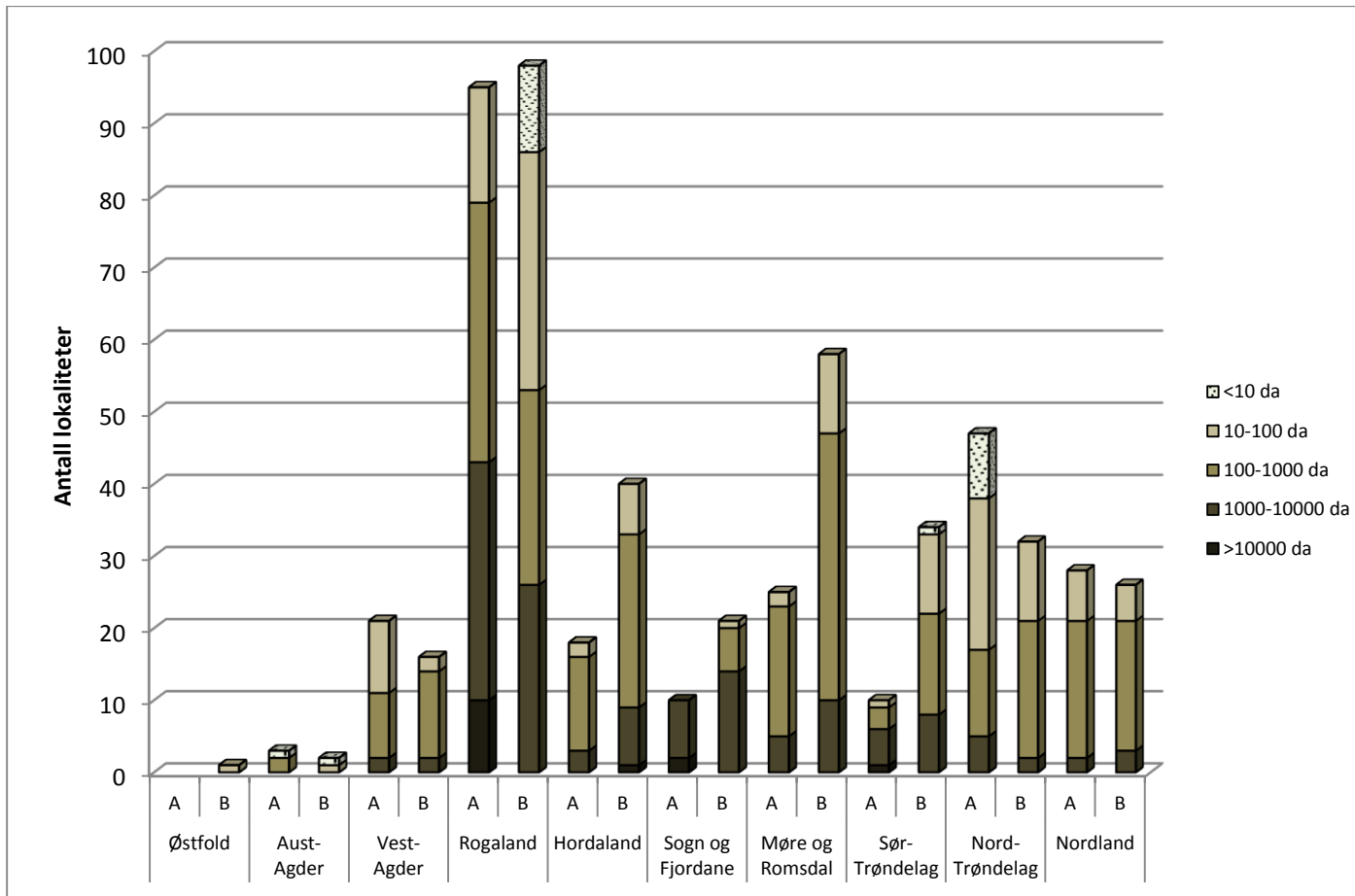

Fig.7. Antallsmessig fordeling av A-lokaliteter og B-lokaliteter etter arealstørrelse (da), pr fylke.

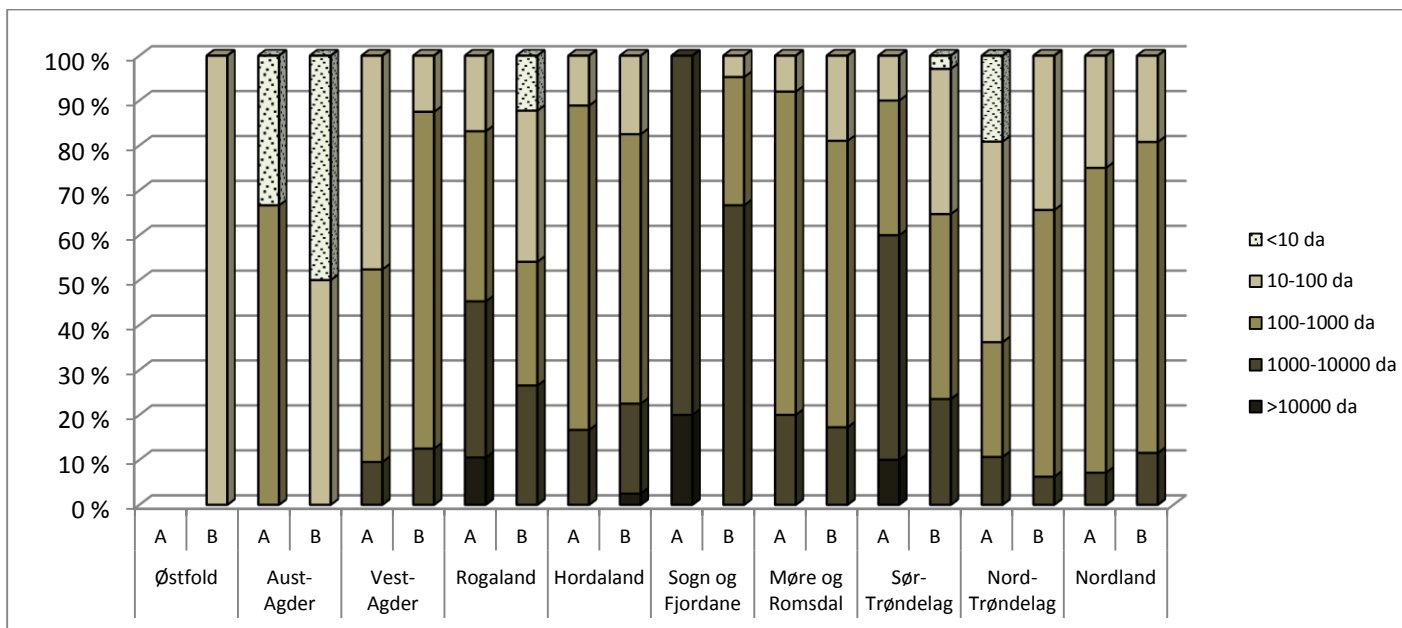

Fig.8. Prosentvis fordeling av på A- og B-lokaliteter etter arealstørrelse (da), pr fylke.

Hevd og datakvalitet

Kystlynghei er en kulturbetinga naturtype, og tilstanden avhenger sterkt av hvor god hevden er til enhver tid. Ved manglende hevd gror heiene igjen; i tidlige faser tar dette lang tid (20-40 år), mens i seine faser går gjengroingen fortere. Artsmangfoldet øker under gjengroingsfasene til et visst tidspunkt, deretter går mangfoldet ned og lyngheia endrer karakter. I gjengroingsfasene bærer lyngheia likevel preg av å være lynghei, og kan restaureres.

Det meste (82%) av naturtypedataene for kystlynghei er kommet inn i Naturbase etter år 2000, mens en del er registrert på 1990-tallet, og noen få data er enda eldre. Status for hevd, tilstand og kvalitet på kystlyngheilokaliteter vil endres over tid fra kartleggingstidspunktet, dersom området ikke er i drift, beitetrykket ikke er stort nok eller det på andre måter ikke skjøttes godt. I tillegg finnes tilfeller der kartlagt areal av kystlynghei gjennom ulike inngrep har gått over til annen bruk. I en del områder kan avgrensningen av lokaliteter være usikker, bl.a. på grunn av glidende overgang mot andre naturtyper som f.eks. skog og myr.

Kartleggingsdata for kulturmark må betraktes som «ferskvare» når det gjelder hevdstatus, avgrensning og artsinnhold. Å holde dataene om naturtyper i kulturlandskapet oppdaterte over tid med hensyn til hevd og tilstand er en stor utfordring. Det må derfor tas høyde for at kartlagte lokaliteter av kystlynghei vil trenge sjekk i felt. Feltsjekk med oppdatering av lokalitetsinformasjon og status må skje når det vurderes å inngå skjøtselsavtaler.

Kystlyngheier er godt kartlagt i de fleste fylker, det vil si at oversikt over lokaliteter med naturtypen er nokså god og svært viktige lokaliteter er kjent. Dette gjelder imidlertid ikke alle fylker, selv om kartlegginger i senere år har bedret situasjonen, eksempelvis i Nordland. I Agder er også kunnskapen om driftsformen mangelfull. Rogaland er sterkt representert med mange lokaliteter og store areal, men her har både gjengroing og press på kystlyngheiareal til annen bruk ført til at behovet for ny gjennomgang og kvalitetssikring av data på registrerte lokaliteter er stort. Sikring av datakvalitet, feltsjekk og kartlegging er prioriterte tiltak i handlingsplanen.

Fattig lymghei 6-7 år etter opphørt beite. Hevden begynner å bli dårligere, røsslyngen eldes. Froan, Sør-Trøndelag. Foto. Tor Bollingmo.

1.3. Oversikt over trusler

1.3.1. Gjengroing, opphørt bruk

Opphørt bruk med gjengroing anses for å være hovedårsaken til tilbakegang av kystlynghei og dermed hovedtrusselen for naturtypen i Norge. Einer (*Juniperus communis*) og bjørk (*Betula spp.*) er de vanligste gjengroingsartene. Tilbakegangen gjør at kystlynghei i sin helhet ansees som en truet naturtype (Fremstad og Moen 2001) og den er blant 15 sterkt truede naturtyper i Norge på den nye rødlista for naturtyper (2011). Under EU's habitatdirektiv er de norske kystlyngheiene klassifisert som "svært truet" og Nordisk ministerråd har gitt Norge ansvar for de nordlige kystlyngheiene.

Når kystlynghei gror igjen tapes både biologiske og kulturhistoriske verdier. Betydelig areal i Norge er gjengrodd eller er i ulike gjengroingsfaser. I dag er en svært stor andel av tidligere kystlyngheier i seine faser der suksessjonen akselererer og kratt og skog overtar de tidligere åpne heiene. Endra klima synes også å påskynde disse gjengroingsprosessene.

1.3.2. Nydyrking og gjødsling

Nydyrking og oppgjødsling er en vesentlig trussel, særlig for lavtliggende kystlynghei i Rogaland. Her fører økt behov for spredeareal for husdyrgjødsel til økt trussel for oppgjødsling av kystlyngheier. Det er eksempler på at lymgheier blir kalket og gjødslet med kunstgjødsel (som det ikke trengs tillatelse til) for så å bli godkjent for oppdyrking eller som

spredareal (Fylkesmannen i Rogaland 2003). Dette er ennå en aktuell problemstilling (Fylkesmannen i Rogaland pers. medd.) Avsetning av nitrogen via nedbør, langtransportert nitrogenforurensing, utsetter lyngheiene i sør og sørvest for gjødsling. Denne endrer vegetasjonen i heiene blant annet ved at innslaget av grasarter øker (Aarrestad 2009).

1.3.3. Skogplanting og spredning av fremmede arter

Mange plantefelt med sitkagran (*Picea sitchensis*) ble anlagt rundt midten av 1900-tallet og utover. Dette er en fremmed art med stor frøproduksjon og som mange steder nå viser stor evne til spredning og etablering i tilgrensende lyngheier, også i velskjøtta heier (Sandvik 2012, Saure et al. 2012). På arealer som ikke skjøttes eller er i dårlig hevd ligger forholdene godt særlig til rette for slik spredning. Også andre fremmede arter kan spre seg lett når arealer ikke skjøttes, eksempler er høstberberiss (*Berberis thunbergii*), ulike mispelarter (*Cotoneaster spp.*) og gyvel (*Cytisus scoparius*) (Nilsen et.al 2009).

Klimaendringer kan også føre til at slike fremmede arter lettere sprer seg i lyngheiene.

Som tiltak for å møte klimaendringene og lagre karbon foreligger det planer om satsing på ”klimaskog” på kysten. Settes disse planene i verk, kan de stedvis utgjøre trussel for kystlyngheiene.

1.3.4. Tekniske inngrep, vindkraftutbygging

Det foreligger omfattende planer om utbygging av vindkraft langs kysten fra Agder til Finnmark. Et stort antall av de planlagte anleggene berører kystlynghei. Et vindkraftanlegg med turbiner, veier, oppstillingsplasser mm kan bidra til sterk fragmentering av slike områder, i tillegg til direkte nedbygging samt endring i vannbalanse. Indirekte kan vindkraftanlegget åpne opp for andre aktiviteter som kan true naturtypen, som for eksempel gjødsling og nydyrking.

Om det tas tilstrekkelig hensyn til naturverdiene ved etablering og lokalisering av veger og infrastruktur til slike anlegg eller annen virksomhet, kan det imidlertid også bidra til at visse lyngheiarealer blir lettere tilgjengelig for skjøtsel.

Gjengroende kystlynghei, på god vei til å bli skog. Hitra, Sør-Trøndelag. Foto: Akse Østebrøt.

*Spredning fra plantefelt med sitkagran (*Pinaceae sitchensis*) spres lett om hevdn ikke er god, men det skjer også i velskjøtta heier. Tarva, Sør-Trøndelag. Foto: Akse Østebrøt.*

2. Del 2: Juridisk, administrativ og økonomisk vurdering

2.1. Prosess og saksgang

Under arbeidet med faggrunnlag, kunnskapsstatus og handlingsplan for kystlynghei som utvalgt naturtype har jordbrukssektoren, nasjonalt fagmiljø samt fylkesmenn ved miljø- og landbruksavdeling i fylker med kystlynghei (10 fylker) vært involvert.

I det videre arbeidet med ferdigstilling av faggrunnlag før høringsrunde er råd fra enkelte fylker spesielt innhentet (vår 2010).

Representanter i Nasjonal kulturmarksgruppe, som ble nedsatt for å følge arbeidet med handlingsplanen for naturtypen slåttemark (utvalgt naturtype juni 2011), og som også vil følge handlingsplanarbeid knyttet til i andre naturtyper i kulturlandskapet, ble invitert til et eget dialogmøte (september 2010) om utkastet til handlingsplanen med forskrift for kystlynghei. I denne gruppa er jordbrukssektoren representert ved Statens landbruksforvaltning (SLF), Norges Bondelag og Bonde- og småbrukarlaget. Her deltar også en representant fra frivillige organisasjoner (SABIMA), representanter fra både fylkesmannens miljø- og landbruksavdelinger og fagpersoner fra Bioforsk. På dialogmøtet var også representant fra Riksantikvaren invitert. Fagpersoner som har utarbeidet kunnskapsstatus for kystlynghei (se Vedlegg 2) var til stede, i tillegg til representanter fra ulike avdelinger ved DN. Næringsorganisasjonene var ikke til stede på møtet, Bondelaget ga imidlertid kommentarer til utkastet til handlingsplanen med forskrift via e-post i etterkant.

Det er stort sett tatt hensyn til kommentar og forslag til justeringer som kom fram i disse ulike sammenhengene.

Det avholdes årlige møter mellom direktørene i de tre direktoratene, DN, SLF og RA. DN har informert om arbeidet med faggrunnlaget, handlingsplan og forskrift for kystlynghei både i juni 2011 (Rennesøy, Rogaland) og i juni 2010 (Nordherad, Oppland). I juni 2011 var det også feltbefaring i kystlyngheia i det Utvalgte kulturlandskapet i Rennesøy, og relevante problemstillinger knyttet til drift/skjøtsel, biologisk mangfold m.v. ble belyst sammen med representanter fra grunneiere, kommunen og fylkesmannen i Rogaland.

Del 2 i det foreliggende faggrunnlaget er noe redigert i etterkant av overnevnte og deler er kommet til. Før det ble sendt på offisiell høring, ble faggrunnlaget i sin helhet sendt via e-post til kommentar til Statens landbruksforvaltning (SLF). SLF uttrykte da at hovedinntrykket var overveiende positivt, at det forelå mye viktig dokumentasjon og konstruktive forslag til god forvaltning av naturtypen, der jordbruket er sentral aktør. Kommentarer av mer generell karakter, påpeking av enkelte begrep samt forslag til tekst under kap. 2.5.1. om jordlova og 2.5.3. om skogbrukslova m.v. er i stor grad tatt hensyn til og innarbeidet i faggrunnlaget.

I ovennevnte del av prosessen fokuserte faggrunnlag og handlingsplan på å omfatte A-områdene. I forkant av offisiell høring ble også B-områdene omfattet av faggrunnlaget. Før offisiell høringsrunde ble det utvidete forslaget sendt på en «minihøring» 23. mars til SLF og Norges Bondelag. Det ble presisert i oversendelsen at kommentarer gitt i «minihøringen» ikke

var til hinder for at andre og flere kommentarer gis i den endelige offisielle høringen som vil følge. Ved fristens utløp, 30. mars 2012, var det ikke kommet inn forslag til endringer.

Utarbeidingen av faggrunnlag og forslaget til handlingsplan har skjedd i dialog med ulike interessegrupper, og danner derfor et godt grunnlag for vurdering av samlet belastning og vektlegging av andre viktige samfunnsinteresser jf. nml. § 10 og § 14.

Forslag til forskrift og faggrunnlag for kystlynghei som utvalgt naturtype ble sendt på offisiell høring 12.juli 2012. Ved utløpt høringsfrist var det kommet 53 hørings svar. Innspill innkommet i den offisielle høringsrunden er vurdert av DN. DN har i foreliggende tilråding til Miljøverndepartementet sammenfattet hvordan det tas hensyn til alle høringsinnspill i endelig forslag til forskrift og faggrunnlag. Eksempelvis er høringsinnspill knyttet til definisjon av kystlynghei, omtale av kartleggingsdata og omfang, faglige innspill og dokumentstruktur innarbeidet i endelig forslag til forskrift og endelig faggrunnlag.

2.2. Iverksatte tiltak og eksisterende regelverk og ordninger

2.2.1. Iverksatte tiltak

Flere forhold spiller inn når kystlynghei skal ivaretas. Naturtypen må både opprettholdes gjennom drift og/eller skjøtsel, og omdisponering og nedbygging må forhindres. Fordi gjengroingen har vært ansett som den største trusselen har fokuset i naturforvaltningen vært på å identifisere verdifulle (jfr. Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap), svært viktige og viktige kystlyngheier (A- og B-områder etter DN-håndbok 13), for så å prioritere tiltak og økt drift/skjøtsel i disse (jfr. kap.1.2.9. om ulike kartleggingsprosjekter og forvaltningsregimer). I dette arbeidet har miljø- og landbruksmyndighetene samarbeidet. Det er imidlertid utfordrende å få til økt og målrettet drift og skjøtsel, og eksisterende tiltak har ikke vært tilstrekkelige.

2.2.2. Roller og ansvarsdeling mellom landbruks- og miljøsektoren

I forvaltning av biologisk mangfold i kulturlandskapet, herunder kystlynghei, har rollen til miljøvernmyndighetene i hovedsak vært å bidra med kunnskap, stedfestet informasjon (i Naturbase) og prioriteringer av satsingsområder. Miljøvernmyndighetene har ansvar for kystlynghei ut ifra et naturmangfoldperspektiv.

Landbruksmyndighetenes rolle og ansvar har vært og er å følge opp med forvaltning gjennom deres virkemiddelsystem. Landbruket har et særlig ansvar i områder med aktiv drift. Landbruksmyndighetene har ansvar for kystlynghei først og fremst som en ressurs for landbruksproduksjon samt ut ifra sektorens eget ansvar for naturmangfold.

Virkemidler knyttet til årlig drift som den statlige landbruksforvaltningen forvalter begrenser seg til landbruksforetak som mottar produksjonstilskudd.

For områder som er ute/går ut av drift eller områder som ikke er tilskuddsberettiget i landbrukets virkemiddelsystem, er ansvaret uklart. Ettersom miljøvernmyndighetene har hatt svært begrenset virkemiddelapparat har slike arealer lett falt mellom to stoler og det er en ”gråson” med hensyn til forvaltningsansvar her.

Verneområder er miljøvernmyndighetenes ansvar, og de økonomiske virkemidlene til skjøtsel av områder som er verna etter naturvernloven har økt de seinere år. Kystlynghei inngår i flere verneområder jf. kap. 1.2.6.

Det er behov for å tydeliggjøre ansvar og roller i samarbeidet mellom landbruks- og miljøsektoren. Det er også viktig å samordne tiltak, tilskudd og drift/skjøtsel av kystlyngheier innenfor de ulike forvaltningsregimene.

2.2.3. Økonomiske virkemidler, regionale miljøprogram (RMP) og spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)

For omtale av ordningene vises det til kap. 1.2.8.

Evalueringen av RMP (Puschmann 2008) viste stor variasjon mellom fylkene når det gjelder hvor stor del av tilskuddene som gikk til kulturlandskaps- og forurensingstiltak. På nasjonalt nivå er det hhv ca 50-50 % fordeling av midlene. På vestlandet er størsteparten gått til kulturlandskapstiltak. Mange av fylkene har egne tilskuddsordninger for kystlynghei, det er likevel vanskelig å få en total oversikt over tilskudd og areal av kystlynghei som opprettholdes gjennom landbrukets ordninger. I Rogaland er mange områder gitt RMP midler til beiting, som også inkluderer krav om lyngbrenning. I 2009 ble det søkt om tilskudd til ca 50 000 dekar kystlynghei fordelt på ca 110 landbruksforetak. Fig 8 viser hvordan RMP er knyttet opp til A- og B-områdene i naturbasen (www.temakart-rogaland.no) (Steinnes 2010).

Mange fylker stilte både krav til miljøplan (trinn 2) og skjøtelsesplan for bruket og at området skulle være dokumentert verdifullt slik at det ikke ble gitt tilfeldige tilskudd. RMP har imidlertid ikke vært satt i en fylkesovergripende og nasjonal sammenheng for målrettet å ivareta variasjonen og representativiteten i kystlyngheier i Norge. Til tross for økte og målrettede tilskudd ser vi at mange av kystlyngheiene som er registret som svært viktige (A-verdi) i Naturbase ikke er i god nok hevd.

For å følge opp vannforvaltningsplanene om tiltak som reduserer tilførsel av næringsstoffer fra landbruket til vassdragene vil en stor andel av RMP i enkelte fylker som har store utfordringer her gå til dette. For Rogaland, som også har mye kystlynghei, er dette særlig aktuelt.

Evalueringen av SMIL-ordningen (SLF 2009), viste at man ikke alltid når frem til de mest verdifulle områdene (for eksempel spesielt verdifulle kulturlandskap, A- og B-områder), samtidig som det også gis tilskudd til områder og tiltak der miljøeffekten er liten. Lite tilskudd gikk også til svært viktige kystlyngheier. Kunnskapen om hvilke områder som er de mest verdifulle syntes å være mangelfull i kommunene, og Naturbase er i liten grad brukt aktivt. I evalueringen ble det blant annet anbefalt at SMIL bør målrettes mer mot de viktigste miljøutfordringene, og at kunnskap og kompetanse hos kommunene bør styrkes.

Det er behov for økt og målrettet innsats mot bestemte arealer, økte tilskudd som kan gå til disse arealene samt tilskudd som ikke er avhengig av landbrukets produksjonskrav. Tiltakene i landbruket, blant annet knyttet til RMP og SMIL, er viktige, men har vist seg å ikke være tilstrekkelige og målrettet nok til å ivareta svært viktige kystlyngheier i Norge.

RMP søknader 2010

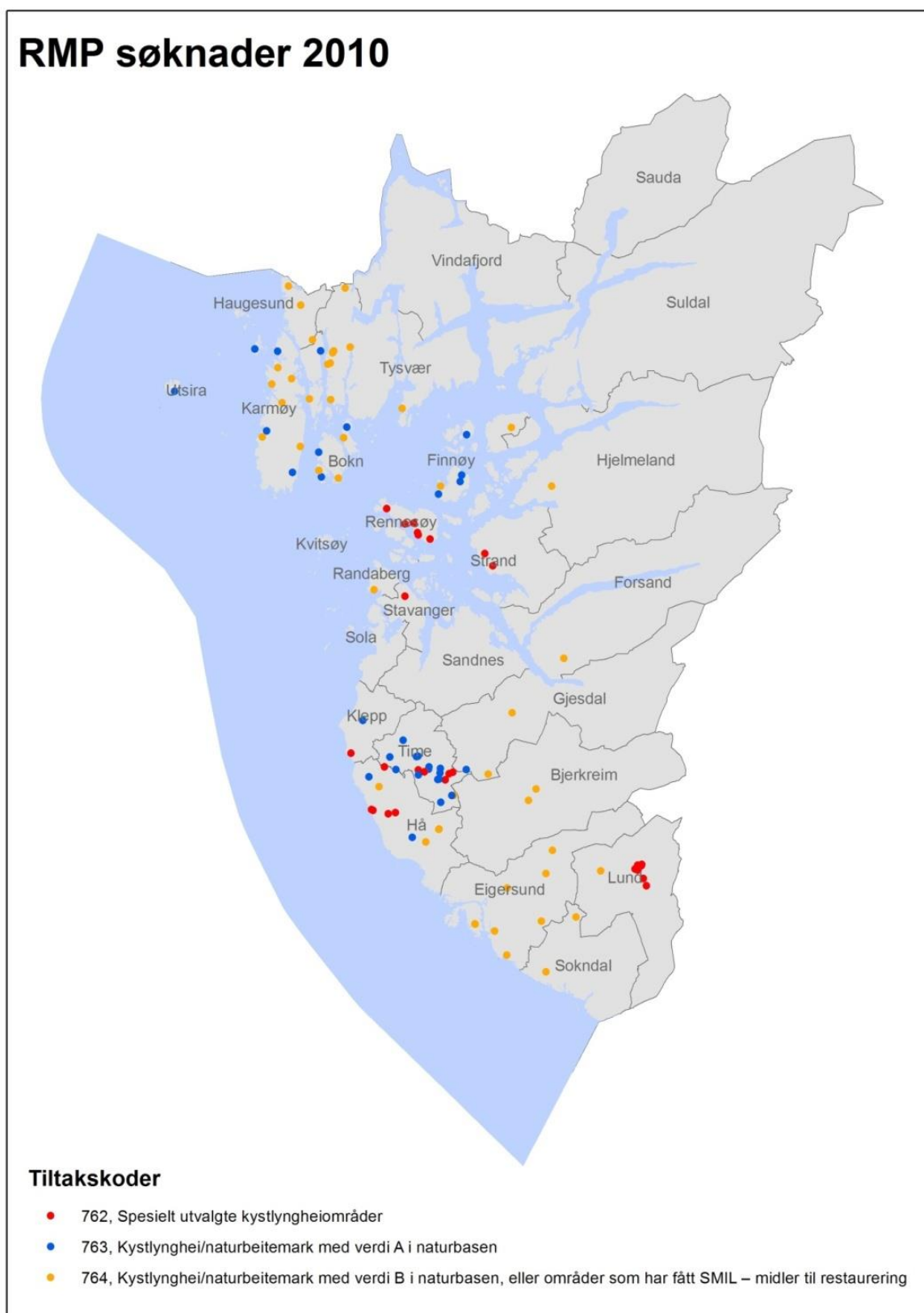

Fig. 8. Eksempel på hvordan RMP er knyttet opp til områdene i naturbase, Rogaland (Steinnes 2010).

2.3. Naturmangfoldloven

Naturmangfoldloven (nml) er en sektorovergripende lov. Den legger til grunn at naturen skal tas vare på gjennom bærekraftig bruk og vern, og loven inneholder en rekke forskjellige virkemidler bl.a. for å stanse tap av biologisk mangfold.

Etter ny naturmangfoldlov ble definisjonsparagrafen i kulturminneloven endret (2009). I § 2 om definisjoner sies at ”reglene om kulturminner og kulturmiljø gjelder så langt de passer for botaniske, zoologiske eller geologiske forekomster som det knytter seg kulturhistoriske verdier til”. Videre heter det; ”Ved vurdering av verneverdier kan det i tillegg legges vekt på viktige naturverdier knyttet til kulturminnene”. Kulturminneloven omtales ikke nærmere i faggrunnlaget, men det pekes på at naturtypen kystlynghei kan inngå i områdefredninger og kulturmiljøfredninger (hhv §§ 19 og 20) etter kulturminneloven

2.3.1. Almennelige bestemmelser om bærekraftig bruk

I følge nml. § 4 er det et mål at mangfoldet av naturtyper skal ivaretas innenfor sine naturlige utbredelsesområder, med det artsmangfoldet og de økologiske prosessene som kjennetegner naturtypen. For kulturbetingete naturtyper innbefatter dette bruk og skjøtsel som er nødvendig for å opprettholde typen.

Nml § 6 fastslår en alminnelig aktsomhetsplikt overfor naturmangfoldet. Plikten gjelder for private, både enkeltpersoner og foretak, og for det offentlige. Det sentrale i aktsomhetsplikten er den enkeltes ansvar for å gjøre det som er rimelig for å unngå skade på naturmangfoldet i strid med forvaltningsmålene for naturtyper og arter i §§ 4 og 5.

Nml § 7 knesetter en plikt for forvaltningen til å legge miljøprinsippene i §§ 8-12 til grunn som retningslinjer ved utøving av offentlig myndighet. Dette er prinsippene om kunnskapsgrunnlaget, føre var, økosystemtilnærming og samlet belastning, at kostnadene ved miljøforringelse skal bæres av tiltakshaver og bruk av miljøforsvarlige teknikker og driftsmetoder. Vurderingen og vektleggingen av prinsippene skal framgå av beslutningene. Når det gjelder kunnskapsgrunnlaget fastslår nml § 8 at offentlige beslutninger som berører naturmangfoldet, så langt det er rimelig, skal bygge på vitenskapelig kunnskap om artens bestandssituasjon, naturtypers utbredelse og økologiske tilstand, samt effekten av påvirkninger.

Naturmangfoldlovens bestemmelser om bærekraftig bruk er generelle, og med unntak av for aktsomhetsplikten etter § 6, medfører de ingen rettsplikter for den enkelte. Bærekraftig bruk av naturen må i stor grad oppnås gjennom sektorlovgivningen, og reglene i nml kapittel II skal bl.a. bidra til at annen lovgivning blir anvendt med tanke på dette formålet.

I den videre framstillingen vil øvrige virkemidler etter nml samt relevant sektorlovgivning bli nærmere vurdert.

2.3.2. Områdevern

Nml gir hjemmel for å verne ulike typer naturområder. Blant annet kan områder vernes for å bevare truet natur og økologiske funksjonsområder for prioriterte arter (§ 33 første ledd bokstav c) og for å bevare kulturlandskap og tilrettelegging for bruk som bidrar til å opprettholde naturverdiene (§ 33 første ledd bokstav f). Forskriften for det enkelte verneområdet kan utformes slik at hensynet til bestemte arter ivaretas samtidig som aktiviteter

som ikke skader disse artene, kan fortsette. Fortsettelse av eksisterende bærekraftig bruk og skjøtsel kan også hjemles i verneforskriften.

Som beskrevet i avsnitt 2.3.3 er 34 verneområder er angitt med kystlynghei i naturbase. Få av disse områder er imidlertid vernet med kystlynghei som hovedverneformål.

Områdevern kan være et aktuelt virkemiddel i enkeltområder forutsatt at naturtypen omfattes av verneformålet og at lyngheidrifta og verdiene knyttet til den tas inn i verneforskriften. DN vurderer områdevern som mindre egnet som virkemiddel da det er relativt mange og store områder som trenger opprettholdelse av landbruksdrift og skjøtsel. Vern vil bety en streng beskyttelse av alle forekomster, og innebærer at det må igangsettes egne verneprosesser for hver enkelt lokalitet. For å ivareta naturtypen kystlynghei, variasjonen av typer og representativiteten i landet langs kysten, trengs det etter DNs syn et sterkt overgripende virkemiddel som stimulerer til økt bærekraftig bruk av kystlyngheier, med en fleksibilitet i forvaltningen som ikke områdevern åpner for. Systemet utvalgt naturtype legger til rette for dette.

2.3.3. Utvalgte naturtyper

Nml § 52 åpner for å velge ut naturtyper gjennom forskrift vedtatt av Kongen i statsråd. For naturtyper som er avhengig av skjøtsel, skal det lages en handlingsplan og det er opprettet en egen tilskuddsordning bl.a. for de naturtypene som krever aktive tiltak for ikke å gå tapt.

Reglene om utvalgte naturtyper har karakter av bindende retningslinjer for bærekraftig bruk, og er knyttet opp mot plan- og bygningsloven og annet relevant lovverk som skogbruksloven og jordloven. Reglene er generelle, det vil si at de ikke angir konkrete, geografisk avgrensede enkeltområder (jf § 53).

Når en naturtype er utvalgt ut skal det ved utøving av offentlig myndighet, og ved forvaltning av fast eiendom, tas særskilt hensyn til forekomster av naturtypen slik at forringelse av naturtypens utbredelse og forekomstenes økologiske tilstand unngås. Det lovpålagte hensynskravet innebærer at myndighetene ved bruk av eksisterende virkemidler, f.eks. arealdisponering og byggesaksbehandling etter plan- og bygningsloven, skal legge særlig vekt på forekomster av utvalgte naturtyper, noe som vil kunne ha betydning ved spørsmål om bl.a. inngrep i forekomsten, lokalisering av tiltak, og om vilkår for tiltaket. Det er dessuten særskilte regler i nml. §§ 54 og 55 om utvelgingens betydning for jord- og skogbrukstiltak som ikke krever tillatelse etter jordloven eller skogbruksloven.

Ved avgjørelsen av om en naturtype skal bli utvalgt, skal det legges særlig vekt på om:

- a) naturtypen har en utvikling eller tilstand som strider mot forvaltningsmålet for naturtyper og økosystemer i § 4,
- b) naturtypen er viktig for en eller flere prioriterte arter,
- c) naturtypen har en vesentlig andel av sin utbredelse i Norge, eller
- d) det er internasjonale forpliktelser knyttet til naturtypen.

Under gis der en vurdering av naturtypen kystlynghei i forhold til kriteriene i nml § 52:

a) Har naturtypen en utvikling eller tilstand som strider mot målet i §4?

Kystlynghei er generelt sterkt truet i Europa og har status som sterkt truet (EN) på norsk rødliste for naturtyper 2011, noe som betyr at den har en bestandsutvikling som strider mot nml § 4. Kriteriet i nml § 52 andre ledd bokstav a er dermed oppfylt for denne naturtypen.

b) Er naturtypen er viktig for en eller flere prioriterte arter?

Naturtypen er dessuten viktig for en rekke arter, også flere rødlistede, jf. kap. 1.1..

P.t. er det ingen prioritert art i naturtypen, noe som gjør at den ikke oppfyller kriteriet i nml § 52 andre ledd bokstav b.

c) Har naturtypen en vesentlig andel av sin utbredelse i Norge?

Naturtypen har vært vanlig i mange land tidligere da tradisjonell drift fortsatt var vanlig. I dag har Norge en vesentlig del av restene av utbredelsen og vi har særlige nordlige utforminger/typer, jf. nml § 52 andre ledd bokstav c. Norge er dessuten det eneste landet som ennå har autentisk drift noen få steder.

d) Er det internasjonale forpliktelse knyttet til naturtypen?

Kystlynghei inngår som naturtype (Europeiske fukt- og tørrheier) i Emerald Network under Bernkonvensjonen, et nettverk av viktige områder for biologisk mangfold i Europa som Norge har forpliktet seg til å delta i og bidra til (DN 2007a). Kriteriet i nml § 52 andre ledd bokstav d er dermed oppfylt for kystlynghei.

e) Er utvalgt naturtype et egnet virkemiddel for å ivareta typen?

Kriteriene for utvelgelse som er oppregnet i nml. § 52 er ikke uttømmende. Også andre hensyn kan vektlegges, slik som virkemiddelets egnethet for å ivareta naturtypen. Drift og skjøtsel samt hindring av negative inngrep er viktigste tiltak for å ivareta lyngheiene. Både ekstra hensyn i arealforvaltningen og økonomiske virkemidler som supplerer de i landbruket kombinert med frivillige skjøtelsavtaler gjør utvalgt naturtype til et velegnet virkemiddel til å ivareta kystlynghei.

Kystlynghei oppfyller dermed flere av kriteriene for å bli utvalgt naturtype etter nml § 52.

2.4. Plan- og bygningsloven

Lov 27.juni 2008 nr. 71 om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven, pbl) er en tverrsektoriell lov som har som formål å fremme «en bærekraftig utvikling til beste for den enkelte, samfunnet og framtidige generasjoner». Planlegging etter loven skal bidra til å samordne statlige, regionale og kommune oppgaver og gi grunnlag for vedtak om bruk og vern av ressurser.

Når det gjelder kommunal planlegging, så krever pbl at kommunen skal ha en samlet kommuneplan som skal inneholde en samfunnsdel og en arealdel (arealplan), jf. pbl kapittel 11. Arealplanen, som er bindende for nye tiltak og utvidelse av eksisterende tiltak, skal angi

hovedtrekk i arealdisponeringen og rammer og betingelser for hvilke nye tiltak som kan settes i verk og hvilke hensyn som må ivaretas ved arealdisponeringen.

Arealformålene landbruks-, natur- og friluftsmål samt reindrift (LNFR) og grønnstruktur, er arealformål som kan brukes bl.a. for å ivareta naturverdier. I tillegg kan det uavhengig av arealformål gis bestemmelser om hensynssoner som sikrer at det blir tatt tilstrekkelig hensyn til naturmangfold.

Kommunen kan videre, uavhengig av arealformål, vedta bestemmelser til arealplanen om bl.a. miljøkvalitet, estetikk, natur, landskap og grønnstruktur samt krav om reguleringsplan. Etter § 12-1 skal det utarbeides reguleringsplan bl.a. ved gjennomføring av større bygge- og anleggstiltak og andre tiltak som kan få vesentlige virkninger for miljø. En rekke tiltak og planer utløser krav om konsekvensutredning etter pbl § 4-2 andre ledd, jf. forskrift om konsekvensutredninger av 26. juni 2009.

Planarbeidet i kommunen er underlagt omfattende krav til prosess og deltagelse som skal sikre at alle berørte interesser blir hørt. Planforslag kan angripes ved innsigelsesinstituttet jf. pbl. loven §§ 5-4 til 5-6.

I utgangspunktet har kommuner gode muligheter til å ivareta naturmangfoldhensyn i arealplanleggingen etter pbl gjennom de planverktøyene som finnes i denne loven. Forutsetningen er imidlertid at kommunen velger å prioritere naturmangfoldhensynene foran andre hensyn i sin arealdisponering, og at de fastholder denne prioriteringen over lang tid. Det følger imidlertid ingen plikt etter pbl til å ivareta bestemte naturtyper.

Kommuneplanens arealdel og reguleringsplan gjelder dessuten bare så lenge det ikke er vedtatt en ny plan for området.

DNs vurdering er at de eksisterende planverktøyene og virkemidlene som finnes i pbl – i kombinasjon med bruk av nmls miljøprinsipper og aktsomhetsplikt – ikke i tilstrekkelig grad ivaretar hensynet til kystlyngheier. Det er etter DN's syn nødvendig med økt fokus på kystlyngheier i forbindelse med arealdisponering etter pbl. Utpeking som utvalgt naturtype vil innebære at planmyndigheten plikter å ta særskilt hensyn til forekomster av naturtypen når det fattes vedtak etter pbl, noe som vil legge til rette for en bedre ivaretagelse av kystlyngheier. Utpeking som utvalgt naturtype vil videre legge føringer for at bruken av forekomster av kystlyngheier blir avklart i kommuneplaner.

2.5. Landbrukssektorens egne juridiske virkemidler

2.5.1 Jordlova

Jordlova har blant annet til formål å legge forholdene slik til rette at arealressursene kan bli brukt på den måten som er mest gagnlig for samfunnet og de som har yrket sitt i landbruket.

I formålsbestemmelsen er det sagt at en samfunnsgagnlig bruk innebærer at man tar hensyn til at ressursene skal disponeres ut fra fremtidige generasjoners behov. Det fastslås at forvaltningen av arealressursene skal være miljøforsvarlig, og blant annet ta hensyn til vern

om jordsmonnet som produksjonsfaktor og ta vare på areal og kulturlandskap som grunnlag for liv, helse og trivsel for mennesker, dyr og planter.

§ 8 fastsetter at jordbruksareal skal drives. Driveplikten innebærer blant annet at jordens produksjonsegenskaper ikke skal forringes over tid. Kommunen kan pålegge eieren av jordbruksareal å leie bort arealet dersom eieren ikke selv oppfyller driveplikten. Etter praksis fordrer et slikt pålegg at misligholdet av driveplikten er vesentlig. Kommunen kan også gi fritak fra driveplikten, § 8a.

Jordlova § 10 regulerer uttak av myr, hvorpå det kreves at det skal ligge igjen et forsvarlig torv- eller jordlag etter uttak. Myrarealet skal settes i stand igjen ut fra hensynet til etterbruken av arealet til landbruksformål og naturvern.

Jordlova § 11 andre ledd gir hjemmel til å fastsette forskrift om nydyrking. Forskrift om nydyrking av 2.5.1997 nr 423 trådte i kraft 15.5.1997. I § 1 sies at formålet med denne forskriften er å sikre at nydyrking skjer på en måte som tar hensyn til natur- og kulturlandskap. Det skal blant annet legges vekt på hensynet til miljøverdier som biologisk mangfold, kulturminner og landskapsbildet. Nydyrking kan bare skje etter plan godkjent av kommunen, jf. forskriften § 4.

Nydyrkingsforskriften § 5 sier videre at det ved avgjørelsen skal legges særlig vekt på hvilke virkninger tiltaket kan påregnes å få for natur- og kulturlandskapsverdiene. Ved denne vektleggingen skal det tas hensyn til om det på arealet er sjeldne miljøverdier og hvor sjeldne miljøverdiene er.

Landbruks- og matdepartementet sendte forslag om endringer av nydyrkingsforskriften på høring mars 2010. Endringsforslaget gikk blant annet ut på å forby nydyrking av myr. Forslaget har vært på høring, men er ikke ferdig behandlet av departementet.

Forskrifter om spredning av henholdsvis husdyrgjødsel og gjødselvarer med organisk opphav, som gir forbud mot spredning av husdyrgjødsel i utmark uten godkjenning, kan være positive for kystlynghei, men er ikke konkret rettet mot dette formålet.

2.5.2 DN's vurdering knyttet til jordlova

Det gjøres mye fra jordbrukets side for å ta hensyn til naturmangfold. Det er likevel slik at et stort antall av de truede og nær truede artene på Norsk rødliste for arter 2010 er oppført til å være negativt påvirket av tidligere eller nåværende arealendringer knyttet til jordbruksaktivitet og opphør av denne. Videre er flere av de trua naturtypene på Norsk Rødliste for naturtyper 2011, herunder kystlynghei (sterkt truet, EN) som er betinget av bestemte driftsformer i jordbruket. Jordlova omfatter ikke opprettholdelse av bestemte driftsformer i utmark.

Tillatelse til nydyrking i kartlagte kystlyngheier med dokumenterte miljøverdier er gitt i flere eksempler fra Rogaland (som er et viktig fylke for kystlynghei), der nydyrking vil skade kystlyngheia (Fylkesmannen i Rogaland 2003). Her ser vi også at forskrift om spredning av husdyrgjødsel i utmark omgås ved at den ikke fanger opp bruk av kunstgjødsel i kystlynghei. Ved først å kalke og spre kunstgjødsel (som er lov) gis det så tillatelse til å spre husdyrgjødsel fordi miljøverdien som kystlynghei allerede er ødelagt. Behovet for spredeareal av husdyrgjødsel er økende i Rogaland. Slik ”omgåelse” vil være brudd på vilkårene for å få det

generelle areal- og kulturlandskapstilskuddet (AK), etter hva vi erfarer er dette ikke eller i liten grad anvendt.

Verken forskrift for nydyrking eller spredeareal er tilstrekkelig for å sikre naturtypen kystlynghei.

2.5.3. Skogbrukslova

Skogbrukslova (lov av 27. mai 2005 nr. 31) har flere formål, hovedformålet er å fremme en bærekraftig forvaltning av landets skogressurser, men det er også et selvstendig formål å sikre naturmangfoldet, jr. lovens § 1.

Formålet med Forskrift om bærekraftig skogbruk er *”å fremme eit berekraftig skogbruk som sikrar miljøverdiane i skogen, aktiv forynging og opp bygging av ny skog, og god helsetilstand i skogen”*, jf. § 1 i skogbrukslova.

Ved gjennomføring av skogbrukstiltak skal skogeieren ta nødvendige hensyn til biologisk mangfold, friluftsliv, landskap og kulturverdier. Skogreising på snaumark og skifte av treslag på sammenhengende areal over 100 dekar krever melding til kommunen.

Fram til 1.juli 2012 har forskrift om bærekraftig skogbruk under skogbrukslova regulert utsetting av utenlandske treslag. Etter vedtak av forskrift om utsetting av utenlandske treslag til skogbruksformål, vil slik utsetting etter dette kreve tillatelse etter naturmangfoldlovens § 30. Forskrift om bærekraftig skogbruk revideres som følge av at det nå er naturmangfoldloven og tilhørende forskrift om utsetting av utenlandske treslag til skogbruksformål som regulerer dette.

2.5.4. DN's vurdering knyttet til skogbrukslova

Med unntak av skogplanting med fremmede treslag, representerer ikke skogbruksvirksomhet noen stor trusselfaktor mot kystlynghei. Som en følge av at utsetting av utenlandske treslag til skogbruksformål fra 1.juli 2012 reguleres etter forskrift under naturmangfoldloven, vil skogbrukslovens virkemidler være mindre relevante i spørsmålet om å ivareta kystlynghei.

Imidlertid vil satsinger/tiltak i skogbruket i sammenheng med økt produksjon i landbruket (St.meld. nr 9(2001-2012)) og i klimasammenheng (St.meld. 21 (2011-2012)) kunne legge press på arealer med kystlynghei i framtida. DN's vurdering er at skogbrukslovgivninga og dens virkemidler i dette tilfellet ikke vil være tilstrekkelige til å gi kystlyngheier nødvendig beskyttelse mot skogplanting og treslagskifte.

2.6. Konklusjon juridiske virkemidler

Etter DN's vurdering gjør det samlede bildet av kystlyngheienes negative tilstand og utvikling og behovet for tiltak, sett i lys av de aktuelle juridiske virkemidlene man disponerer, at status som utvalgt naturtype er det best egnede virkemiddelet for å ivareta kystlyngheiene i et langsiktig perspektiv. Det lovpålagte hensynskravet som offentlige myndigheter plikter å respektere ved forvaltning av utvalgte naturtyper samt tilskuddsordningen for å stimulere til mer skjøtsel, må i denne sammenheng trekkes fram. Videre må det pekes på at naturtypen er på Norsk rødliste for truede naturtyper 2011, noe som tyder på at gjeldende virkemidler ikke i

tilstrekkelige grad ivaretar naturtypen på en måte som bidrar til å fremme forvaltningsmålet fastsatt i nml § 4.

Systemet utvalgte naturtyper vil gi kystlyngheiene, som kommer i gråsonen mellom landbruks- og miljøforvaltningen, bedre mulighet til å få en forvaltning og skjøtsel, gjennom økt bidrag fra miljøvernforvaltningens side.

Utvelging av kystlynghei som naturtype vil dessuten bidra til å nå det nasjonale målet i St.pr.nr.1 (2010-2011) for Miljøverndepartementet om at de mest trua naturtypene som trenger ekstra tiltak, skal ha status som utvalgt naturtype. Kystlynghei er blant våre eldste kulturlandskap og det er opparbeidet både vitenskapelig og erfaringsbasert kunnskap om naturtypen. Med den kunnskapen om kystlynghei som er samlet i dette faggrunnlaget med vedlegg, samt norsk rødliste for naturtyper 2011, mener DN at kunnskapsgrunnlaget er i samsvar med de krav som følger av naturmangfoldloven § 8.

Kystlynghei foreslås på denne bakgrunn som utvalgt naturtype. Forslag til bestemmelse i forskriften om utvalgte naturtyper finnes i vedlegg 1. Det foreslås at forskriften omfatter kystlynghei som oppfyller kriteriene for å bli klassifisert som ”svært viktig” og ”viktige” i DN-håndbok 13 Kartlegging av naturtyper – verdisetting av biologisk mangfold, det vil si både A- og B-områder.

Hallo! Jeg har også vært et vanlig beitedyr i mange kystlyngheier. Lofoten, Nordland. Foto: Akse Østebrøt.

2.7. Økonomiske og administrative konsekvenser

2.7.1. Konsekvenser for kommuner, grunneiere og rettighetshavere

I forvaltningen av kystlynghei er jordbruket en sentral aktør, og det er i hovedsak interesser knyttet til jordbruk som blir berørt. 10 fylker omfattes av handlingsplanen. Den ene, Østfold, har sitt kystlyngheiområde innenfor Hvaler nasjonalpark og vil ikke omfattes av forskriften til kystlynghei som utvalgt naturtype.

Gårdbrukere er hovedaktører når det gjelder drift og skjøtsel. I tillegg til gjengroing på grunn av opphørt bruk, er også arealomdisponeringer og fysiske inngrep aktuelle trusler (f.eks. veier, vindmøller, oppdyrking, gjødsling til kulturbeite og skogplanting).

Kystlynghei som utvalgt naturtype vil kunne stimulere til mer lyngheidrift. Ved at tiltak i kystlynghei skal meldes og vurderes spesielt, tas ekstra hensyn til arealer av naturtypen. Som et tillegg til de eksisterende økonomiske ordningene innenfor landbrukssektoren, vil tilskuddsordningen for tiltak som ivaretar kystlyngheia kunne bidra til ekstra satsing på denne driftsformen. Fokuset på samarbeid mellom landbruks- og miljøinteresser og på frivillige skjøtselsavtaler knyttet til kystlynghei som utvalgt naturtype, gir positive signal og vilkår for brukere. Gjennom en slik status legges det også vekt på å formidle kunnskap om naturtypen, om bærekraftig bruk og produksjon av mat fra denne. Totalt sett vil status som utvalgt naturtype kunne gjøre det mer attraktivt å skjøtte og opprettholde lyngheia på tradisjonelt vis. Dette kan gi mulighet for økt sysselsetting innenfor jordbruket i kystkommunene, og videre innen næringer som er avhengig av aktivitet og bosetning i distriktene, eksempelvis natur- og kulturbasert turist- og reiselivsnæring.

I store deler av landet der gjengroing er trusselen, vil andre interesser enn jordbruket bli lite berørt. Større utbygginger og arealomdisponeringer kan imidlertid være uforenelige med å ta vare på lyngheia. Eksempelvis på Sør-Vestlandet er omdisponering av areal i jordbruket aktuelt, i samband med oppdyrking, gjødsling til kulturbeite og behov for økt spredeareal.

Planting av skog med treslagskifte i kystlynghei tilfører nye arter og omformer arealene. En konsekvens av at kystlynghei får status som utvalgt naturtype, er at slike tiltak må vurderes nærmere og eventuelt unngås på lyngheiarealer som er viktige for ivareta av naturtypen.

Kystlynghei er også interessante utbyggingsarealer til formål som vindkraftanlegg, annen arealkrevende industri, bolig- og fritidsbebyggelse. I verdifulle kystlyngheiområder vil slike tiltak oftest være negative med hensyn til å bevare naturtypen. I deler av landet kan kommuner med knapphet på egnede utbyggingsareal oppleve at hensynet til utvalgte naturtyper utfordrer slike andre hensyn i arealforvaltningen, eksempelvis knyttet til tettsteds- og bosetting, næringsutvikling og jordvern. Nasjonale satsinger på energiproduksjon bidrar også stedvis til dette. Imidlertid er det ikke alltid et motsetningsforhold her. Eksempelvis kan utbygginger, som i omfang og lokalisering (bl.a. av infrastruktur som veier) tar tilstrekkelig hensyn til naturverdiene, også bidra til å lette adkomst for skjøtsel av lyngheiarealer.

En konsekvens for kommunen når en naturtype som kystlynghei bedre ivaretas, er at kvaliteter utover naturverdien også sikres for samfunnet. Dette omfatter blant annet rekreasjonsverdi, identitetsfølelse, historie, tradisjonskunnskap, ferdselsmulighet og opplevde landskapskvaliteter for innbyggere og reiselivsnæring. Genressurser, en særegen

produksjonsform og viktige økologiske tjenester som pollinering opprettholdes. På kort og lang sikt er slike virkninger viktig for kultur, helse og livskvalitet og utvikling av aktivitet og næringsvirksomhet i et lokalsamfunn. Dette er i tråd med naturmangfoldlovens § 1, som sier at lovens formål blant annet er at naturen skal tas vare på slik at den gir grunnlag for menneskers virksomhet, kultur, helse og trivsel, nå og i fremtiden.

2.7.2. Konsekvenser for de som får myndighet etter forskriften

Ved at staten samordner sine prioriteringer av natur utenfor verneområdene, skal ordningen samlet gjøre det enklere administrativt for kommuner, grunneiere og rettighetshavere.

Kommunen vil som myndighet etter plan- og bygningsloven og andre lover få en sentral rolle i arbeidet med å forvalte utvalgte naturtyper, sikre at det tas hensyn til de beste lokalitetene med kystlynghei og at slike arealer skjøttes, og ikke omdisponeres og bygges ned. En kommuneplan eller reguleringsplan som er rettslig bindende vedtatt etter at forskrift om utvalgte naturtyper trådte i kraft, og som avklarer arealbruken for naturtypen, går foran reglene i naturmangfoldloven § 53 andre og tredje ledd. Dette følger av § 53 fjerde ledd. Dette sikrer kommunene muligheten til å prioritere arealer lokalt, og ivaretar kommunenes frihet til å finne løsninger som ivaretar både verdifulle kystlyngheilokaliteter og tar hensyn til andre arealbruksbehov lokalt.

Kommunen administrerer forskriften for utvalgt naturtype, og må påberegne og informere berørte parter og grunneiere om konsekvenser og sørge for at meldeplikten blir avholdt. Det påregnes ikke større administrative konsekvenser for kommunene, ut over noe merarbeid knyttet til saksbehandling av meldepliktige jord- og skogbrukstiltak.

Fylkesmannen har hovedansvaret for å informere om ordningen. Kommunen bør, i samarbeid med fylkesmannen, sørge for å informere om tilskuddsordningen lokalt, være behjelpelig med søknad og bidra til en god samordning med landbrukets ordninger som kommunen administrerer.

Både Fylkesmannen og DN vil måtte sette av ressurser til å følge opp oppgaver knyttet til informasjon til rettighetshavere, søknadsbehandling og oppfølging av handlingsplanen. Kostnader forbundet med forskrift og handlingsplan er knyttet til skjøtselstiltak, skjøtelsplaner, tilskuddsforvaltning, kunnskapsheving og – formidling, kvalitetssikring av data, kartlegging og overvåking, samordning av virkemidler, diverse oppfølging og saksbehandling.

Ordningen antas ikke få vesentlige administrative konsekvenser eller økonomiske konsekvenser for sektormyndighet. Det er forutsatt vilje til samarbeid og samordning av økonomiske virkemidler mellom jordbruks- og miljøsektoren, som er et sentralt foreslått tiltak.

Satsinger i landbruket og skogbruket i sammenheng med økt produksjon i landbruket (St.meld. nr 9(2001-2012)) og i klimasammenheng (St.meld. 21 (2011-2012)) kan potensielt berøre arealer av kystlynghei. Med kystlynghei som utvalgt naturtype, må offentlig myndighet ta særskilt hensyn til verdifulle arealer av kystlynghei. Dette vil bl.a. innebære å bidra til balansere mål og hensyn gjennom styring av virkemidler knyttet til slike satsinger.

Ordningen har en positiv økonomisk konsekvens i kommunene. Grunneiere og andre som har avtale med grunneiere kan få tilskudd til tiltak som bidrar til å ta vare på forekomster av naturtypen kystlynghei, og kommunen kan også selv søke tilskudd til skjøtsel.

3. Del 3: Handlingsplan

For å sikre naturtypen kystlyngheis overlevelse er det nødvendig med en rekke tiltak, først og fremst økt skjøtselsinnsats og tiltak som leder mot dette. Denne delen av faggrunnlaget konkretiserer hvilke tiltak som er nødvendig.

3.1. Målsetting

Hovedmål

Hovedmål med handlingsplanen er:

- å bidra til å ivareta naturtypen kystlyngheis i Norge slik at variasjonen av typer og det biologiske mangfoldet knyttet til dem ivaretas på sikt, sammen med tradisjonskunnskapen om bærekraftig bruk av lyngheiene, i samsvar med forvaltningsmålet i naturmangfoldloven § 4.

Delmål

Innen 2017:

- skal alle fylker som har kystlyngheis ha slike i aktiv drift/skjøtsel
- skal representativiteten av kystlyngheier i Norge være dekket ved referanseområder er i drift/skjøttes
- skal det være drift eller aktiv skjøtsel i 1/3 av «svært viktige» kystlyngheier (A-områder) i Norge, p.t. utgjør det ca 85 områder
- skal det være drift eller aktiv skjøtsel i et utvalg av ”viktige” kystlyngheier (B-områder) i Norge, som supplement til skjøtsel av A-områder for å sikre regional variasjon eller erstatning der skjøtsel av A-områder ikke er mulig
- skal det være drift eller aktiv skjøtsel i et utvalg av verneområder med kystlyngheis
- skal kunnskapsnivået og -grunnlaget om kystlyngheier i Norge være økt og forbedret
- skal overvåking være utviklet og igangsatt
- skal det være en samordna forvaltning mellom de mest aktuelle aktører og ulike forvaltningsregimer

A-områder og B-områder er kystlyngheis verdisatt til henholdsvis «svært viktige» og «viktige» for biologisk mangfold i naturtypekartleggingen (DN-Håndbok 13, DN 1999, 2006).

Både antall og areal kartlagt som kystlyngheis av A- eller B-verdi fordeler seg ulikt i fylkene. B-områdene inkluderes for å bidra til den overordnede målsettingen om bevaring av regional variasjon av kystlyngheis i Norge, der slike arealer skal bidra til å

1) sikre regionale utforminger som faller inn under B-verdi, 2) supplere A-områder for å bidra til større sammenhengende arealer, inkludert at B-områder med skjøtselstiltak kan bli oppgradert til A-verdi, 3) erstatte areal av A-områder der tiltak i disse ikke er mulig.

For å sikre den regionale variasjonen og en god prioritering av samlet areal av A- og B-områder på landsbasis, må det på fylkesbasis lages regionale målsetninger tilpasset

fordelingen mellom antall og areal av kartlagte A- og B-områder, kartleggingssituasjon og forutsetninger for drift regionalt.

Internasjonale og nasjonale mål

Mål om ivaretagelse av biologisk mangfold er nedfelt i flere sammenhenger. Internasjonalt gjelder dette først og fremst i konvensjonen om biologisk mangfold (CBD), som Norge har sluttet seg til. På partsmøte i Nagoya 2010 ble landene enige om en visjon for 2050 om å leve i harmoni med naturen og en ny strategisk plan for 2010 ble vedtatt for å styrke denne. Her inngår mål om å: klarlegge årsakene til tap av biologisk mangfold, redusere presset på biologisk mangfold, forbedre statusen til biologisk mangfold m.v. Gjennom CBD har vi også forpliktet oss til å respektere, ta vare på, beskytte og opprettholde tradisjonskunnskap om bruk av natur.

Nasjonalt mål om ivaretagelse av biologisk mangfold er nedfelt i stortingsmeldinger og nml.

For kulturlandskap gjelder Nasjonalt resultatmål 3 (St. nr 21 2004-2005 Regjeringens miljøpolitikk og Rikets miljøtilstand):

- *Kulturlandskapet skal forvaltes slik at kulturhistoriske og estetiske verdier, biologisk mangfold og tilgjengelighet blir holdt ved lag.*

I proposisjon til Stortinget for 2012, miljøverndepartementet (Prop.1S 2011-2012), er nasjonale mål:

- *Mangfaldet av naturtyper i kulturlandskapet skal takast vare på eller gjenopprettast innanfor sitt naturlege utbreiingsområde, og slik at alle arte førekjem i levedyktige bestander. Det genetiske mangfaldet og viktige økologiske funksjonar og tenester skal takast vare på.*
- *Dei mest truga naturtypene i kulturlandskapet skal ha status som utvalde naturtyper.*

Svært variert og artsrik kystlynghei i god hevd, foreslått som referanseområde (jf vedlegg 2). Blikshavn, Karmøy, Rogaland. Foto: Anders Lundberg.

3.2. Bruk av kystlyngheier (jf. §§ 4 og 5 i forskriften)

Kystlyngheier er avhengig av riktig bruk, drift og skjøtsel, i tråd med den historiske bruken. Annen, endret og opphørt bruk ødelegger kystlyngheiene. Kunnskap om menneskenes tidligere bruk er derfor nødvendig for å kunne gjøre de riktige skjøtselstiltakene og drifte lyngheiene etter målsettingene, jf § 5 i forskriften. § 5 angir at det skal utarbeides handlingsplan med nærmere retningslinjer for forvaltning, skjøtsel og andre tiltak for naturtyper nevnt i § 3 i forskriften.

Utvelgelsens betydning, jf. § 4 (av kystlynghei som Utvalgt naturtype), angir kommunens ansvar for å ta hensyn til naturtypen i arealforvaltningen, der visse andre tiltak, enn de som er nødvendig for å opprettholde naturtypen, som ulike inngrep, skogsbrukstiltak og jordbrukstiltak skal meldes til kommunen. Kommunen skal vurdere disse og tilbakemelding fra kommunen skal foreligge før tiltak iverksettes.

Kystlyngheiene har stor verdi som rekreasjonsområder, slik verdi og bruk motiverer nødvendigheten av å opprettholde dem (og som Utvalgt naturtype er slik bruk ikke til hinder).

3.3. Informasjon

Det er viktig å informere om kystlyngheiene og deres krav til riktig bruk, drift og skjøtsel. Sentrale målgrupper er grunneiere, jordbruksnæringen og offentlig forvaltning på ulike nivå. Spesielt er jordbrukssektoren viktig og innsatsen vil være i fylker, kommuner og grunneiere som har svært viktige forekomster av kystlyngheier.

Et viktig informasjonstiltak, særlig i Rogaland, er knyttet til formidling av verdien av kystlyngheiene slik at det unngås at svært viktige lokaliteter blir utsatt for kunstgjødsling, for så å bli godkjent som spredeareal for husdyrgjødsel. Andre tiltak i denne sammenhengen, som skjerping av reaksjon når vilkårene for AK-tillegget er brutt, kan også være aktuelt. Temaet omfatter viktige problemstillinger som det må sees nærmere på for å finne en god løsning på i samarbeid med landbruket, og omfatter ikke bare informasjonstiltak.

Det vil bli utarbeidet ulike informasjonsprodukt; faktaark, hefter, film som blant annet omfatter informasjon om organisering av handlingsplanen, formidling av tradisjonskunnskap og skjøtsel m.v. Det vil også være fokus på media for å informere om tiltak og resultater.

3.4. Prioriterte tiltak

Tradisjonskunnskap om bruk, de kartlagte arealene av kystlynghei og kunnskap om verneområder danner grunnlaget for en kunnskapsbasert forvaltning.

Prioriterte tiltak er knyttet til følgende tema:

- Målrettet og økt skjøtsel
- Kunnskap og kartlegging
- Overvåking
- Samordning av økonomiske virkemidler, samarbeid

3.4.1. Målrettet og økt skjøtsel

Handlingsplanen har som sitt primære mål å holde tredjeparten av A-områder og et utvalg av B-områder med kystlyngheier i god hevd, og å sikre representativiteten av typer og variasjon i Norge, gjennom frivillige avtaler med gårdbrukere/brukere. Planen inkluderer også å få noen verneområder med kystlyngheier i god hevd.

I vedlegg 2 er det gitt konkrete forslag til representative kystlyngheiområder i et internasjonalt og nasjonalt perspektiv. Disse foreslås å utgjøre referanseområder og omfatter områder både utenfor verneområder, dvs områder som vil omfattes av forskriften til Utvalgt naturtype, og verneområder. Forslaget gis mer omtale i kap.3.7. om iverksetting av handlingsplanen.

Viktige tiltak er:

- Utarbeiding av kunnskapsbaserte skjøtelsplaner, oppfølging av disse og inngåelse av frivillige skjøtelsavtaler med gårdbruker/bruker om opprettholdelse evt. gjenopptakelse av drift
- Skjøtsel; beiting, lyngbrenning
- Restaurering basert på bistand fra faglig ekspertise (for eksempel Lyngheisenteret)
- Utvikling av en ”kvalitetsstatus”, som oppmuntring til skjøtsel og bevis for at et område driftes/skjøttes tilfredsstillende (samordna med andre naturtyper i kulturlandskapet)
- Å søke samarbeid med Mattilsynet angående sauehold på vinterbeite og hold av kystgeit

Gårdbrukere er hovedaktør når det gjelder drift og skjøtsel. Alternativt kan entreprenører engasjeres.

Skjøtsel av kystlyngheiene i verneområder skal utøves i tråd med og samordnes med vernebestemmelsene og den forvaltningen som det er lagt opp til. Her foreligger det allerede en del forvaltnings- og skjøtelsplaner og det må her vurderes om det er ytterligere behov i forhold til lyngheiskjøtsel. SNO kan ha/har en sentral rolle i skjøtelsen her, men handlingsplanen legger opp til et samarbeid med gårdbrukere der det er mulig. I MONA-prosjektet (”Mennesket og naturarven”) ved DN, ledet av SNO, inngår et av de foreslåtte referanseområdene for kystlynghei, som også er et verneområde (Hvaler Nasjonalpark). Her har SNO en sentral rolle i skjøtsel og kunnskapsinnhenting av bruk.

Både mal for skjøtelsplan og normalavtale for skjøtsel er utarbeidet i andre sammenhenger (bla annet Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og handlingsplan slåttemark). For kystlynghei samordnes det med disse slik at tilsvarende maler brukes.

Kalkrike kystlyngheier er svært artsrike i tidlig gjengroende fase, men vil ha mistet mye av artsinnholdet i seinere og siste faser. Her sees blant annet ordideen brudespore. Vega verdensarvområde, Nordland. Foto: Lise Hatten.

Igangsatt skjøtsel i samme område som forrige foto, nylig lyngbrent. Foto: Lise Hatten.

Kystlynghei i god hevd med mosaikk og nylig svidde flekker. Utvalgt kulturlandskap i jordbruket, Penne/Lista, Vest-Agder. Foto: Akse Østebrøt.

3.4.2. Kunnskap og kartlegging

Kunnskapsnivået om kystlyngheiene er noe ulikt i landet. I vest må dette sies å være bra selv om data knyttet til mange av områdene vil ha behov for oppdatering, for eksempel på tilstand/hevd. I andre deler av landet, eks. Nordland, Rogaland og Agder er det behov for mer kunnskap (FoU) om kystlyngheiene. I tillegg kommer behov for statusvurderinger av områdene når de implementeres i handlingsplanen. Videre er det behov for kompetanseheving om skjøtsel. Faglige råd og veiledning må kunne fås fra et kompetansesenter på lyngheiskjøtsel. I Norge fungerer Lyngheisenter som et slikt senter.

Viktige tiltak knyttet til tema kunnskap er:

- Kunnskapsinnhenting av driftsformer, tradisjonskunnskap (hos gårdbrukere) i Norge og om kystlyngheiene i Nordland, Rogaland og Agder spesielt
- Kvalitetssikring av data i naturbase av lokaliteter som innlemmes i planen
- Kartlegging der det er mangler
- Formidling og overføring av kunnskap om driftsformer og skjøtsel, kompetanseheving gjennom kurs av nøkkelpersoner (gårdbrukere, forvaltning, SNO m.fl.), veiledning, samlinger m.v. (her vil bruk av Lyngheiseret kunne være sentralt)
- Tilgjengeliggjøring av kunnskap gjennom oppdatert Naturbase, gårdskart på nett, annen informasjon m.v.
- Bevisstgjøring, formidling ”generelt” om kystlyngheier (allmennhet, kommuner, sektorer m.v.)
- Et tiltak er også å avklare hvordan Stadlandet bør håndteres med hensyn til skjøtsel og ivaretagelse (jf anbefalinger til DN i vedlegg 2 om at det bør lages en spesiell handlingsplan for Stadlandet hvor det vektlegges et helhetssyn på natur- og kulturverdier i området, inkludert lynghei, på grunn av det spesielle særpregete landskapet her).

3.4.3. Overvåking

Kystlyngheiene må overvåkes med hensyn til hevd og biologisk mangfold slik at drift og skjøtsel evt. kan justeres om kvalitetene ikke opprettholdes. Det arbeides med å utvikle metoder for overvåking av naturtyper og biologisk mangfold i andre sammenhenger, eks. Nasjonalt program for kartlegging og overvåking samt Naturindeks for Norge. Samordning her er nødvendig. En type kontroll av områdene i handlingsplanen bør utvikles. Det er også behov for en målrettet overvåking av nitrogenavfall og dets virkninger på kystlynghei.

Viktige tiltak er:

- Utvikling av kontrollsystem for områdene i handlingsplanen som iverksettes. Systemet må samordnes med andre utviklingsprogram for overvåking og NiN.

3.4.4. Samordning av økonomiske virkemidler, samarbeid

Et svært viktig tiltak er samordning av de økonomiske virkemidlene i landbrukssektoren, RMP og SMIL, med de fra miljøvernmyndighetene.

Til forvaltning av verneområder er det for eksempel egne midler (DN 2007). RMP kan forøvrig også gis til verneområder. Videre gis det egne midler til særskilt forvaltning av ”Utvalgte kulturlandskap i jordbruket” (SLF, DN, RA). Også enkelte kystlyngheier i Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap gis midler til skjøtsel (DN). Disse ordningene må samordnes i de områdene de gjelder slik at best mulig utnyttelse oppnås sammen med ekstramidler til handlingsplanen.

Viktige tiltak er:

- Samordning av tilskuddsmidler i region og i hvert enkelt område
- Samarbeid i de fylkesvise ”skjøtelsesgruppene” om fordeling av ulike tilskudd for å oppnå mest mulig effektivitet
- Avklaring av ”fornuftige” satser for skjøtselstiltak
- Å vurdere samordning og forenkling av selve ordningene

- Samordning av forvaltningsregimer (vern, ”Utvalgte kulturlandskap i jordbruket” m.v.) på ulike nivå (nasjonalt, fylke, kommune, gårdbrukere)
- Trekke på andre aktører som museene og kulturminneforvaltningen som aktuelle samarbeidspartnere.

3.5. Organisering

Organisering av arbeidet knyttet til implementeringen av handlingsplanen for kystlynghei følger mønsteret til handlingsplanen for slåttemark (DN 2009b). Det vil si at fylkemannen er den sentrale aktør og ansvarlig for oppfølgingen i sitt fylke gjennom en ”Skjøtselsgruppe for kulturmark” i fylket. Her bygges det på erfaringer fra Arvesølvprosjektet (Svalheim 2007) i Agder og andre kulturlandskapsprosjekt seinere år, for eksempel brukes avtalemål fra ”Utvalgte kulturlandskap i jordbruket”.

Skjøtselsgruppene i fylkene vil ha ansvar for alle skjøtselskrevende handlingsplaner for naturtyper, som slåttemark og kystlynghei (evt. flere), slik at aktiviteten i kulturlandskapet som helhet samordnes. Samordning med aktivitet knyttet til skjøtselsavhengige prioriterte arter i nml bør også søkes.

Det er allerede etablert en skjøtselsgruppe i de fylker som er i gang med implementeringen av slåttemarksplanen (p.t. 14 fylker og alle fylkene som har kystlynghei).

Fylkesmannens ”Skjøtselsgruppe for kulturmark” har som rolle:

- Å implementere handlingsplanen
- Sørge for godt samarbeid mellom aktuelle aktører
- Vurdere status og prioritere lokaliteter for implementering
- Koordinere og samordne virkemidler
- Vurdere kartleggingsbehov, bidra til å kvalitetssikre data
- Ha kontakt med gårdbrukere/brukere og inngå frivillige avtaler
- Få utarbeidet kunnskapsbaserte skjøtselsplaner, basert på tradisjonskunnskap, og å sørge for riktig skjøtsel
- Følge opp områdene

Skjøtselsgruppa består av fylkesmannens (leder) miljøvern- og landbruksavdeling, aktuelle fagmiljø (etter behov), representanter fra landbrukets veiledningstjeneste (tidligere forsøksringen) og evt. næringsorganisasjoner og/eller grunneier. I forbindelse med forvaltning av verneområder er SNO aktuell representant.

Nasjonal kulturmarksgruppe er etablert for å følge opp handlingsplan for slåttemark, og vil også følge opp handlingsplanen for kystlynghei (og evt. flere handlingsplaner for naturtyper i kulturlandskapet.) Den ledes av DN og består av representanter fra SLF, fylkesmannens miljø- og landbruksavdeling, fagmiljøer, frivillige organisasjoner (SABIMA) og fra næringen Norges Bondelag og Norges Bonde- og småbrukarlag. Nasjonal kulturmarksgruppe skal bidra til at handlingsplanen blir konkret og målrettet fulgt opp.

DN vil være overordnet ansvarlig for handlingsplanen, ha en pådriverrolle, koordinere og samordne arbeidet mellom aktører på nasjonalt nivå og i forhold til andre handlingsplaner og tiltak i kulturlandskapet.

3.6. Implementering – flertrinnsrakett

Som for handlingsplan slåttemark implementeres handlingsplan kystlynghei i flere trinn, som en ”flertrinnsrakett”, der det legges opp til en gradvis økning av antall områder som innlemmes i handlingsplanen i perioden 2011-2017. Den knyttes opp til A-lokaliteter og B-lokaliteter i Naturbase samt til enkelte verneområder med kystlynghei.

Forslaget til forskrift om kystlynghei som utvalgt naturtype vil omfatte alle A- og B- områder (ca 585), og vil utgjøre et framtidig ”potensiale” for drift og skjøtsel av kystlyngheiene og mulighet for å bytte ut prioriterte områder. Det kan søkes tilskudd til både A- og B-områder.

Handlingsplanen angir mål om at tredjeparten av A-områdene, og et utvalg av B-områder, skal være i drift eller ha et skjøtselsregime innen 5 år, men låser seg ikke til hvilke områder som etter hvert implementeres, ettersom arbeidet med å ivareta kystlyngheiene skal bygges på frivillige avtaler og må tilpasses regionale forskjeller.

Alle områder som det inngås avtale om skal ha en skjøtselsplan. Implementeringen av planen sees i 3 faser:

- Fase 1: Lokalitet (er) velges ut, kunnskapsoverføring pågår, tilleggsregistreringer utføres, skjøtselsplaner lages, tilskudd samordnes og fordeles, skjøtselskontrakter inngås, drift opprettholdes/skjøtsel evt. restaurering igangsettes m.v.
- Fase 2: Skjøtsel følges opp, vurderes og evt. justeres, nye områder innlemmes.
- Fase 3: Skjøtselsregime er etablert, driftsfase pågår, området ”kvalitetsstemples”, følges opp med tilskudd, går også over i en overvåkingsfase. Nye områder innlemmes, andre følges opp og evt. justeres.

3.7. Utvelging av lokaliteter og forslag til 23 referanseområder

I 2011 skal alle fylker med kystlynghei (10 fylker) implementere minst 1-2 områder som kan fungere som referanseområder nasjonalt, jf vedlegg 2.

Forslaget i vedlegg 2 gir en beskrivelse av referanseområder som er representative for ulike regioner i landet. De omfatter flest A-områder, noen B-områder og noen verneområder. Alle 10 fylkene med kystlynghei er representert i forslaget. Disse vil kunne fungere som referanseområder ved at kunnskap om skjøtsel fra disse har overføringsverdi til andre områder.

Forslaget er å betrakte som et utgangspunkt eller retningsgivende for prioriteringer i implementeringen av handlingsplanen. Det tas høyde for at andre tilsvarende lokaliteter implementeres om det er faktorer som tilsier det. For eksempel kan ikke grunneiers interesse

forutsett. Grunneiers interesse er imidlertid vektlagt i forslaget og mange har på et tidligere stadium i arbeidet med handlingsplanen vært kontaktet og vist positiv interesse for drift og skjøtsel (jfr vedlegg 2), dette kan imidlertid endre seg.

Referanseområdene skal være gode eksempler på riktig skjøtsel og skaffe publisitet og fokus på handlingsplanen.

Disse områdene kommer i tillegg til de områdene det allerede er igangsatt tiltak i, som ”Utvalgt kulturlandskap i jordbruket” (6 områder, i Nordland, Nord- og Sør-Trøndelag, Sogn og Fjordane, Rogaland og Vest-Agder).

Fram til 2017 implementeres tredjeparten av A-områdene, et utvalg B-områder og et utvalg av verneområder med kystlyngheier (jf målsetting kap. 3.1.). (Såkalte ”Stjerneområder”, omtalt i kap. 1.2.5. inngår blant disse).

Ved utvelgelse må/bør man vektlegge:

- kystlyngheier der det er interesse fra gårdbrukere å drifte/skjøtte og inngå avtale
- kystlyngheier som er representative for ulike typer og regionen, slik at representativiteten og variasjon av typer i landet og regionene sikres
- kystlyngheier med kontinuitet i bruk og som har god hevd (mosaikk)
- Størrelse; større og sammenhengende kystlyngheier bør være med

Handlingsplanmålene legger vekt på at B-områdene inkluderes for å bidra til tilstrekkelig regional fleksibilitet. B-områder bør vurderes først og fremst med utgangspunkt i hvordan skjøtsel av slike kan 1) sikre regionale utforminger som faller inn under B-verdi, 2) supplere A-områder for å bidra til større sammenhengende arealer, inkludert at B-områder med skjøtselstiltak kan bli oppgradert til A-verdi, 3) erstatte areal av A-områder der tiltak i disse ikke er mulig.

For å sikre den regionale variasjonen og en god prioritering av samlet areal av A- og B-områder på landsbasis, må det på fylkesbasis lages regionale målsetninger tilpasset fordelingen mellom antall og areal av kartlagte A- og B-områder, kartleggingssituasjon og forutsetninger for drift regionalt.

Lyngheier i dårlig hevd kan implementeres når de er svært viktige og restaurering og skjøtsel lar seg gjennomføre. Ellers bør slike nedklassifiseres i Naturbase i tråd med tilstand og kvalitet som naturtypelokaliteter.

Det bør også tas hensyn til innhold av kulturminner ved utvelgelse av områder som tas inn i handlingsplanen.

Det lages oversikter over hvilke områder som implementeres og etter hvert blir ”kvalitetsstemplet”.

Kystlyngheilandskap med geitebeite, et av de foreslåtte referanseområdene (jfr vedlegg 2). Lofoten, Nordland. Foto: Akse Østebrøt.

Kystlyngheiene er ofte i mosaikk med andre naturtyper, som her med myr. Solund, Sogn og Fjordane. Foto: Leif Hauge.

3.8. Forskning

Gjennom de siste 30 år har det vært en kraftig øking i forskningen omkring kystlyngheiene i Norge gjennom flere NFR-prosjekter og forvaltningsprosjekter. Det er opprettet et nasjonalt forskernettverk (LY-NET) som er knyttet til "The European Heathland Network". Det norske nettverket har ved to anledninger (1998 og 2007) arrangert europeiske workshops med ekskursionsjoner i Norge.

Det er i dag god kunnskap om kystlyngheiene sentralt på Vestlandskysten, men det er store kunnskapshull om heiene både nord i landet og helt i sør. I begge disse områdene mangler god kunnskap både om tradisjonell drift av lyngheiene, forekomster og ulike utforminger. I sør har vi også en mulig utfordring knyttet til NO_x-nedfall gjennom sur nedbør og evt. tørrdeposisjon av nitrogen gjennom intensiv gjødsling. Dette vet vi per i dag for lite om. Generelt trenger vi mer kunnskap om hvordan man kan få til en god skjøtsel og restaurering av lyngheiene i et moderne landbruk der krav til bl.a. produktivitet og dyrevelferd er høye.

Det er også behov for mer kunnskap om villbier/-humler og andre særlig relevante grupper av virvelløse dyr i kystlyngheiene.

Helhetlig kulturlandskap på Helgelandskysten. I forkant utmark med kystlynghei, nær bebyggelsen sees innmark. På kysten her omdannet man mange steder også deler av lyngheia til innmark ved å legge opp tang i lyngheia. Lurøy, Nordland. Foto: Lise Hatten.

3.9. Tids- og kostnadsplan

Planen har et fem-årsperspektiv og det tas sikte på å rullere den i 2017.

Kostnader er knyttet til økt skjøtsel av kystlyngheiene gjennom avtaler med gårdbrukere, utarbeiding av skjøtelsesplaner og til selve skjøtelsen. Videre til aktivt pådriverarbeid og samordning med landbruket for å få til en målrettet skjøtsel. Derneft kommer kostnader knyttet til å få økt kunnskapen, kvalitetssikre data, kompetanseheving og overvåking.

Beregning av kostnader for implementering av planen i kommende femårsperiode er gjort med forutsetninger om bevilgninger fra miljøvernmyndighetene til arealer utenfor verneområder, dette som supplement til landbrukets ordninger RMP og SMIL. Skjøtsel av kystlyngheier i verneområder dekkes (helt evt. delvis) av forvaltningsbudsjettet til verneområder (jfr. Notat Strategi for bruk av midler til tiltak i verneområder, DN 2007b).

Tabell 1. Overslag kostnader til handlingsplan kystlynghei fra miljøvernmyndighetene. Beløp i 1000 kr. Arbeidet startet i 2011, i tabellen er anslåtte kostnader fra 2013. Kostnadene er noe usikre, da de er beregnet på grunnlag av gjennomsnittlig arealstørrelse av dagens Naturbasedata for kystlynghei. Rogaland har 37% av antall lyngheier i Naturbase pr i dag, her er snittarealet ca. 1,75 ganger så stort som for hele landet sett under ett. Kommende kvalitetssikring av registrerte kystlyngheilokaliteter spesielt i Rogaland kan derfor gi stort utslag på areal av lynghei i Norge, som beregningene er utført på grunnlag av. Pågående revidering av RMP kan gi grunnlag for at deler av kostnadene kan dekkes gjennom denne ordningen.

Tema, mål	Tiltak	2013	2014	2015	2016	2017	Ansvar
Skjøtsel*	Beiting	1 500	1 800	2 100	2 400	2 700	FM/skj.gr.
	Lyngbrann	3 000	4 200	5 500	6 700	6 700	FM/skj.gr., oppdrag
	Restaurering	500	500	500	500	500	FM/skj.gr., oppdrag
	Skjøtelsesplaner, kontrakt	1 400	1 400	1 400	1 400	1 400	FM/skj.gr., oppdrag
	Investeringer (gjerder mv)	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000	FM/skj.gr., oppdrag
	”Kvalitetsstatusordning”	50	50	50	50	50	DN/SLF, oppdrag
Kunnskap	Kompetanseheving, kurs m.m.	200	200	200	200	200	DN/FM
	Kvalitetssikring av data og Kartlegging	1 000	1 000	1 000	500	200	DN/FM
	Formidling, tilgjengeliggjøring	500	500	500	500	500	DN/FM
	Kunnskapsinnhenting, FOU	300	300	300	300	300	DN, oppdrag
Overvåking	Utvikle overvåkingssystem	100	200	200			DN, oppdrag
	Iverksette overvåking		500	500	500	500	DN/FM, oppdrag
Organisering	Drift av Skjøtelsesgruppene for kulturmark og utvikling av forvaltn.konsept i fylkene	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000	FM, oppdrag
	Drift av Nasjonal kulturmarksgruppe, dialogmøter, forankring	100	100	100	100	100	DN
	Utvikle fagkoordinator rolle i region, fyller rollen	500	500	500	500	500	DN
Sum		11 150	13 250	14 850	15 650	15 650	

***Beregningsgrunnlag:**

Anslagsvis totalt skjøttet areal (A og B-områder) i 2017 (1/3 av dagens A-områder (snittareal 2000 daa), 1/10 B-områder (snittareal 850 daa)): 200 000 daa

Anslag arealbehov pr beitedyr, snitt: 15 daa/morsau

Anslagsvis ant mordyr på beite i 2017: 13 500. Tilskudd kr 400/mordyr. Forutsetter at ca halvparten dekkes av RMP

Lyngbrenning: Omløpstid 15 år, forutsetter at kun 50% av dagens lyngheiareal består av lyng. Gir årlig brenneareal på ca 6700 daa, tilskudd kr 1 000/daa

Skjøtselsplaner: Snitt kr 70 000 pr plan, 20 i året.

Driften av skjøtselsgruppene i fylkene og den nasjonale gruppa samordnes med oppfølgingen av slåttemarkspanen (samme grupper) og det er derfor en kostnadsgevinst her.

3.10. Datalagring og datatilgang

Kartfestede kystlyngheilokaliteter og oppdateringer av data om tidligere kartfestede lokaliteter, eks. av kartavgrensing, tilstand/hevd, artsinnhold og andre egenskapsdata om lokaliteten er lagt og vil bli lagt inn i naturbase <http://www.naturbase.no>.

Skjøtselsplan med tradisjonskunnskap vil også legges ved lokalitetene i naturbase.

I følgende innsynsløsning er kartlagte kystlyngheier vist sammen med andre naturtyper i kulturlandskapet og nasjonalt viktige kulturlandskap: <http://dnweb12.dirnat.no/kultur/>

Databasen er det viktige redskapet for informasjon om svært viktige lokaliteter for drift og skjøtsel, for data til bruk i kommunes arealplanlegging, i konsekvensanalyser eller når det er snakk om å gjøre andre tiltak eller inngrep i eller i nærheten av de kjente lokalitetene. Informasjonen vil også være lett tilgjengelig i en egen innsynsløsning for de Utvalgte naturtypene og Prioriterte arter <http://dnweb12.dirnat.no/wmsdn/unpa.asp>.

Litteratur

Litteraturoversikten omfatter kun referanser oppgitt i faggrunnlaget. For aktuell litteratur om kystlynghei, vises det videre til litteraturoversikt i Vedlegg 2 - rapporten «*Kystlyngheiene i Norge – kunnskapsstatus og beskrivelse av 23 referanseområder*» utarbeidet av Peter Emil Kaland (Universitetet i Bergen) og Mons Kvamme (Lyngheisenteret) på oppdrag for DN.

Aarrestad, P.A., Bakkestuen, V., Erikstad, L., Gjershaug, J.O., Hanssen, O., Rusch, G., Wilman, B. og Ødegaard, F. 2005. Biodiversitet i kystlynghei – en sammenheng mellom landskapsformer, skjøtsel, naturtyper og arter. I: Heggberget, T.M. og Johnson, B.(red). 2005. Landskapsøkologi: arealbruk og landskapsanalyse. NINAs strategiske instituttprogrammer 2001-2005. NINA Temahefte 32, 1-100.

Aarrestad, P. A. 2009. Trusler for kystlyngheiene. *Naturen* 2009 nr 2:112-116.

Breihagen, T. 2008. Feltregistreringer av myrsnipe (*Calidris alpina*) på Jæren i 2007. Universitetet i Stavanger (rapport til fylkesmannen i Rogaland). Upubl.

Bjureke, C. 2008. Supplerende kartlegging av biologisk mangfold i jordbrukets kulturlandskap, inn- og utmark, i vest- og Aust-Agder, men en kunnskapsvurdering. Direktoratet for naturforvaltning. Utredning 2008-4.

Carlsen, T.H., Hatten, L. & Sickel, H. 2007. Skjøtselsplan for Holandsosen. Vegaøyan verdensarvområde, Vega kommune, Nordland. Bioforsk Rapport Vol. 2 Nr. 96 2007

Direktoratet for naturforvaltning, DN 1994: Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap. Del 4. Verdifulle kulturlandskap i Norge. Mer enn bare landskap! Sluttrapport fra det sentrale utvalget. Direktoratet for naturforvaltning.

Direktoratet for naturforvaltning, DN 1999. Kartlegging av naturtyper – verdisetting av biologisk mangfold. DN- håndbok 13.

Direktoratet for naturforvaltning, DN 2006. Kartlegging og verdisetting av biologisk mangfold. DN- håndbok 13, 2006. 2.utgave.

Direktoratet for naturforvaltning, DN 2007a. Emerald Network i Norge – Pilotprosjekt. Rapport 2007-1

Direktoratet for naturforvaltning, DN 2007b. Strategi for bruk av midler til tiltak i verneområder. Notat 2007-1.

Direktoratet for naturforvaltning, DN 2009a. Handlingsplan for hubro *Bubo Bubo*. Rapport 2009-1.

Direktoratet for naturforvaltning, DN 2009b. Handlingsplan for slåttemark. Rapport 2009-6.

Framstad, E. Blindheim, T., Erikstad, L., Thingstad, P.G. & Storeid, S.E. 2010. Naturfaglig evaluering av norske verneområder.- NINA Rapport 535. 214 s.

Fremstad, E. 1993. Fattig heivegetasjon i Norge. Utbredelseskart. NINA Oppdragsmelding 188: 1-17.

- Fremstad, E. 1997. Vegetasjonstyper i Norge. – NINA Temahefte 12: 1-279.
- Fremstad, E., Aarrestad, P.A. og Skogen, A. 1991: Kystlynghei på Vestlandet og i Trøndelag. Naturtype og vegetasjon i fare. NINA Utredning 029:1-172
- Fremstad, E. og Moen, A. 2001. Truete vegetasjonstyper i Norge, NTNU, Rapport botanisk serie 2001-4.
- Fylkesmannen i Rogaland 2003. Evaluering av forskrift for nydyrking. Effekter på miljøverdiene på Jæren, Vindafjord og Bjerkreim.
- Halvorsen, R., Andersen, T., Blom, H.H., Elvebakk, E., Elven, R., Erikstad, L., Gaarder, G., Moen, A., Mortensen, P.B., Norderhaug, A., Nygaard, K., Thorsnes, T., Ødegaard, F., Mjelde, M. og Norderhaug, K.J. 2008. Naturtyper i Norge. Bakgrunnsdokument 5. Inndeling av økosystem hovedtyper i grunntyper (bunn- og marktyper), versjon 0.1.
- Halvorsen, R., Andersen, T., Blom, H.H., Elvebakk, E., Elven, R., Erikstad, L., Gaarder, G., Moen, A., Mortensen, P.B., Norderhaug, A., Nygaard, K., Thorsnes, T., Ødegaard, F., Mjelde, M. og Norderhaug, K.J. 2009a. Inndeling i økosystemer – hovedtyper. Naturtyper i Norge. Bakgrunnsdokument 3: 1-86.
- Halvorsen R., Andersen, T., Blom, H.H., Elvebakk, E., Elven, R., Erikstad, L., Gaarder, G., Moen, A., Mortensen, P.B., Norderhaug, A., Nygaard, K., Thorsnes, T., Ødegaard, F. 2009b. Naturtyper i Norge – teoretisk grunnlag, prinsipper for inndeling og definisjoner Naturtyper i Norge versjon 1.0. Artikkell 1 1-210.
- Hjeltnes 1997. Overvåking av kystlynghei. Sluttrapport. Delprosjekt av: ”Kartlegging av skader og skadeårsaker på røsslyng og forandringer i vegetasjonen i kystlyngheia på Sør-Vestlandet”. Telemarkforskning – Bø. Rapport 129.
- Jordal, J.M. 2007. Supplerende kartlegging av naturtyper i Rogaland i 2006. Fylkesmannen i Rogaland, Miljørapport nr. 1-2007. 156 s.
- Jordal, J.M. 2008. Supplerende kartlegging av biologisk mangfold i jordbrukets kulturlandskap, inn- og utmark, i Midt-Norge. Møre og Romsdal og Oppdal med en vurdering av kunnskapsstatus. Direktoratet for naturforvaltning, Utredning 2008-1.
- Jordal, A.B. & Gaarder, G. 2009. Supplerende kartlegging av biologisk mangfold i jordbruket sitt kulturlandskap, inn- og utmark i Hordaland med ei vurdering av kunnskapsstatus. Direktoratet for naturforvaltning, Utgreiing 2009-1.
- Kålås, J.A., Viken, Å. og Bakken, T. (red.) 2006. Norsk Røddliste 2006 – Norwegian red list. Artsdatabanken.
- Lindgaard, A. og Henriksen, S. (red.) 2011. Norsk røddliste for naturtyper 2011- Artsdatabanken, Trondheim.
- Moen, A., Lyngstad, A., Nilsen, L.S., Øien, D-I. 2006. Kartlegging av biologisk mangfold I jordbrukets kulturlandskap i Midt-Norge. NTNU Vitensk.mus. Rapp. bot. Ser. 2006-3:1-98.
- Naturvårdsverket 2007. Åtgärdprogram för alkonblåvinge och klockgentiana 2007-2011 – Rapport 5686.
- Nilsen, L. 2004. Coastal heath vegetation in central Norway; recent past, present state and future possibilities. – Doctoral Thesis at NTNU 2004:76.

- Nilsen, L., Måren, I.E. og Pedersen, O. 2009. Fargen er purpur – kystlyngheivegetasjonen i Norge. *Naturen* 2009, 2. Universitetsforlaget.
- Nybø S. (red.). *Naturindeks for Norge 2010*. DN-Utredning 3-2010.
- Norderhaug, A., Jordal, J.B., Lundberg, A., Stabbetorp, O. 2007. Supplerende kartlegging av biologisk mangfold i jordbrukets kulturlandskap, inn- og utmark, i Rogaland med en vurdering av kunnskapsstatus. Direktoratet for Naturforvaltning. Utredning 2007-4.
- Puschmann, O. et al. (2008): Evaluering av RMP-2006 Kulturlandskapstiltak. Oppdragsrapport fra Skog og landskap 02/2008.
- Sandvik, H. 2012. Kunnskapsstatus for spredning og effekter av fremmede bartrær på biologisk mangfold. DN-utredning 8-2012.
- Saure, H.I., Vandvik, V., Hassel, K. og Vetaas, O.R. 2012. Effects of invasion by introduced versus native conifers on coastal heathland vegetation. *Journal of Vegetation Science*. Doi:10.1111/jvs.12010.
- Skartveit, J. 2009. Det kryp og kravlar i lyngen -dyrelivet på kystlyngheia. *Naturen* 2009, 2. Universitetsforlaget.
- Statens landbruksforvaltning, SLF 2009. Evaluering av SMIL –spesielle miljøtiltak i jordbruket. Rapport nr.:5/2009.
- Statens landbruksforvaltning, SLF 2012a Nasjonalt miljøprogram 2012. Nasjonale prioriteringer og virkemidler i jordbrukets miljøinnsats. Rapport nr 23/2012
- Statens landbruksforvaltning, SLF 2012b Miljøstatus i landbruket 2012. Tematisk vurdering av miljøstatus og miljøutvikling i landbruket. Rapport nr 8/2012
- Statens landbruksforvaltning, SLF 2013. Spesielle miljøtiltak i jordbruket. Informasjon på SLF sine nettsider www.slf.dep.no/no/miljo-og-okologisk/jordbruk-og-miljo/spesielle-miljotiltak
- Steinnes, A. 1988a. Botanisk inventering av vestenden av Nord-Talgje, Finnøy, Rogaland, med forslag til skjøtelsesplan. Økoforsk rapport 1988:4.
- Steinnes, A. 1988b. Vern og skjøtsel av kysthei i Rogaland. Økoforsk rapport 1988: 11:1-119.
- Steinnes, A. 2010. Førebels notat – fagunderlag for HP kystlynghei. Fylkesmannen i Rogaland. Upubl.
- Svalheim, E. 2007. Biomangfoldet i kulturlandskapet – Arvesølvet på Agder. Rapport fra et forprosjekt. Bioforsk rapport Vol 3 nr 47.

Vedlegg 1 til faggrunnlag: Forslag forskrift om kystlynghei som utvalgt naturtype

Forskrift om endringer i forskrift 13. mai 2011 nr. 512 om utvalgte naturtyper etter naturmangfoldloven.

Fastsatt ved kongelig resolusjon [...] med hjemmel i lov 19. juni 2009 nr.100 om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven) § 52, jf. §§ 53 til 56. Fremmet av Miljøverndepartementet.

I

I forskrift 13. mai 2011 nr. 512 om utvalgte naturtyper etter naturmangfoldloven gjøres følgende endringer (endringer i kursiv):

§ 3 ny nr. 8 skal lyde:

§ 3. Utvalgte naturtyper

Utvalgte naturtyper etter naturmangfoldloven § 52 er forekomster av:

*8. kystlynghei. Med kystlynghei menes heipregete og i hovedsak trebare områder i et oseanisk klima, dominert av dvergbusker, særlig røsslyng (*Calluna vulgaris*), formet gjennom rydding av kratt og skog, og betinget av langvarig hevd med beite, lyngbrenning og stedvis lyngslått. Forskriften omfatter områder som er klassifisert som, eller oppfyller kriteriene for å bli klassifisert som, 'svært viktige' (A-lokalitet) eller 'viktige' (B-lokalitet) av Direktoratet for Naturforvaltning.*

II

Endringene trer i kraft straks.